

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Otevřené vyučování

Učební text k předmětu
„Vzdělávací program otevřené vyučování“
(pro studium učitelství prvního stupně základní školy)

Výstup projektu Fondu rozvoje vysokých škol č. 1038/2006/F5/b, který byl řešen v roce 2006 v Ústavu preprimární a primární edukace Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Řešitel projektu: PhDr. Vladimír Václavík, Ph.D.

Obsah:

1. Úvod	3
2. Staré a nové pojetí výuky	7
3. Hlavní východiska	12
4. Úprava místnosti pro otevřené vyučování	18
5. Stanovení pravidel pro otevřené vyučování	22
6. Rozvrh činností	25
7. Klíč ke změně: volná práce	28
8. Týdenní plán	30
9. Pracovní materiály	38
10. Hodnocení při otevřeném vyučování	42
11. Projekty – součást otevřeného vyučování	47
12. Spolupráce s rodiči	50
13. Klíčové kompetence	52
14. Začínáme s otevřeným vyučováním	56
15. Literatura k dalšímu studiu	60

Projekt FRVŠ byl zaměřen na vytvoření nového předmětu ve výuce studentů učitelství. Předmět *Vzdělávací program otevřené vyučování* je určen k přípravě učitelů na nové didaktické postupy, které zajistí splnění cílů Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

1. Úvod

"Otevřené vyučování" je didaktická koncepce, která se již více než 30 let uplatňuje ve školách poskytujících především primární vzdělání. Protože české školství bylo po roce 1948 od vývoje ve vyspělých demokratických zemích značně izolováno, zůstávaly i mnohé zahraniční didaktické inovace mimo zájem pozornosti našich učitelek a učitelů. Situace se po roce 1989 zásadně změnila a školství a vzdělávání je jednou z oblastí, která u nás zejména v poslední době prochází rozsáhlou reformou.

Příprava a zavádění školních vzdělávacích programů provázejí změny v organizaci výuky a používaných metodách. Stále častěji se můžeme v našich školách setkat se způsoby školní práce, které mají charakter tzv. „otevřeného vyučování“ a které jsou v primárním vzdělávání v zahraničí rozšířené (např. offener Unterricht, open education, open classroom). Tyto změny u nás vycházejí i z tvořivého přístupu našich pedagogických pracovníků, kteří již dospěli k poznání, že žáci mohou dosáhnout cílů vzdělání poněkud jinými cestami, než to bylo dříve obvyklé.

Pohled do třídy s netradičním uspořádáním – žáci pracují ve skupinách. Může to být převládající uspořádání učebny

Účelem tohoto učebního textu je poskytnout studujícím základní informace o otevřeném vyučování a předložit návody, jak tuto didaktickou koncepci realizovat.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, podle něhož se připravují školní vzdělávací programy, je věnována pozornost zejména vzdělávacím cílům a obsahům. Složitý úkol, jak cíle dosáhnout, je svěřen tvůrcům školního vzdělávacího programu - pedagogickým pracovníkům jednotlivých škol.

Otevřené vyučování je jedna z nabídek, jak ve škole reagovat na požadavky měnícího se světa na počátku druhého tisíciletí, jak změnit charakter školní práce, aby stanovené cíle vzdělávání byly snadněji dosažitelné.

Otevřené vyučování se ve vyspělých zemích intenzivněji rozvíjelo od počátku 70. let minulého století a dnes tuto didaktickou koncepci v celém rozsahu, popřípadě některé její části, běžně uplatňují vyučující zejména v primárních školách. V České republice informace o tomto způsobu výuky zatím příliš rozšířené nejsou. Poznatky o otevřeném vyučování pro tento učební text byly shromážděny ze zahraničních publikací resp. z jejich několika překladů (např. publikace B. Badegrubera Otevřené vyučování ve 28 krocích a E. Kreta Učíme (se) jinak). Další informace byly získávány při návštěvách škol zejména v Německu, Nizozemsku a Rakousku. V poslední době se můžeme stále častěji setkat s otevřeným vyučováním, jeho metodami a používanými materiály, i u nás.

Proto byly využity i zkušenosti našich učitelek a učitelů zapojených v projektech zaměřených na podporu didaktických inovací. Je velká výhoda, když mohou studující učitelství absolvovat svoji pedagogickou praxi právě v takových školách.

Aby se otevřené vyučování u nás rozšířilo na úroveň srovnatelnou s nejvyspělejšími státy EU, je třeba více se věnovat této didaktické koncepci v přípravě studentů, aby ji mohli využívat ve výuce a těžit z výhod, které otevřené vyučování nabízí. Učební text je rozdělen do 13 částí, které se zabývají hlavními znaky otevřeného vyučování a možnostmi uplatnění této koncepce výuky u nás. Jednotlivé části textu se zabývají následujícími okruhy problémů:

Staré a nové pojetí výuky

Způsoby výuky v primárním vzdělávání se u nás v posledních letech mění. Při této změně se střetávají názory hájící spíše dosavadní tradice s požadavky na nové pojetí školního vyučování. To je jeden z důvodů, proč se někde inovace prosazují s obtížemi. Při obhajování didaktických inovací je dobré si uvědomit, že i dříve se ve školách mnoho věcí dělalo dobře a že tedy nejde o paušální zavržení dosavadních metod. Nové pojetí spíše představuje opuštění některých postupů a jejich nahrazení způsoby školní práce, které efektivněji přispějí k plnění nově formulovaných cílů vzdělávání. Nové pojetí výuky by se mělo objevit i ve formulování školních vzdělávacích programů.

Hlavní východiska

Otevřené vyučování vychází z několika principů, kterými se doplňují a někdy i překonávají dříve prosazované zásady pro školní vzdělávání. Jedná se např. o důraz na respektování individuálních předpokladů a potřeb každého jedince, humanizaci výuky, využívání poznatků neurodidaktiky, přechod od transmisivního ke konstruktivistickému pojetí výuky apod.

Uspořádání místnosti

Práce při otevřeném vyučování vyžaduje změnit tradiční uspořádání místnosti - školní učebny, třídy. Místnost pro výuku musí vyhovovat novým formám činnosti žáků, z nichž je pro otevřené vyučování charakteristická především "volná práce". Není třeba ani tak více prostoru, jako spíš jeho jiné členění. Počítá se i s poměrně vysokým počtem žáků ve třídě.

Stanovení pravidel

Při každé činnosti ve škole musí být dodržována určitá pravidla. Nový způsob práce při otevřeném vyučování ovšem vyžaduje jiná pravidla, než jaká platí v tradičně organizované škole. Zvláště důležité je, že se na přípravě pravidel podílejí samy děti.

Rozvrh činností

Vzhledem k tomu, že při otevřeném vyučování dochází ve značné míře k integraci tradičně pojatých předmětů školního vyučování, je lepší než o vyučovacích hodinách hovořit o jednotlivých činnostech, které naplňují denní program. Proto se "tradiční rozvrh" hodin nahrazuje "rozvrhem činností". Při organizování vhodných činností lze také lépe realizovat záměry rámcového vzdělávacího programu - například zařazovat průřezová témata. Týdenní a na něj navazující denní rozvrh činností strukturuje školní práci a z pohledu žáka dává všemu pevný řád, což je při otevřeném vyučování velmi důležité.

Volná práce

Klíčem ke změně školní práce podle zásad otevřeného vyučování je pravidelné zařazování "volné práce". V době, která je takto označena v denním rozvrhu činností, mají žáci možnost sami si svou práci organizovat. Pro časové úseky volné práce je třeba vymezit úkoly a činnost vyučujícího a úkoly a činnost žáků.

Týdenní plán

Pro otevřené vyučování, zejména pro tu jeho část, která se v rozvrhu označí jako "volná práce", je třeba žákům rámcově stanovit určité úkoly. K tomu se používá zvláštní tiskopis "týdenní plán".

Pracovní materiály

Aby žáci mohli samostatně pracovat, musí mít k dispozici dostatek vhodných materiálů. Některé materiály (například pracovní listy) mohou být určeny jen na jedno použití, jiné (kartotéka úkolů) se využívají trvale. Lze využít nabídky různých vydavatelství, nebo si vyrábět materiály svépomocí. Nabídku poskytuje rovněž internet.

Hodnocení

Při otevřeném vyučování není pozornost zaměřena na časté zkoušení a známkování. Důležitější je činnost žáků - plnění úkolů v týdenním plánu a jejich posouzení z hlediska splnil - nesplnil. Důraz se klade i na sebehodnocení žáků. Výsledky vzdělávání se na vysvědčení vyjadřují slovně.

Projekty

Samozřejmou součástí otevřeného vyučování je využívání výukových projektů. Projekty mají mezipředmětový (mezioborový) charakter. Projekty se začleňují do ročního plánu činnosti jednotlivé třídy i celé školy.

Spolupráce s rodiči

Rodiče (prarodiče) se mohou podílet na otevřeném vyučování mnoha způsoby. Nejčastější je účast při výuce (spolupráce s vyučujícím) a dále pomoc při různých projektech. Je důležité, aby se rodiče se zásadami a průběhem otevřeného vyučování dobře seznámili a mohli s vyučujícím spolupracovat.

Klíčové kompetence

Ve školním vzdělávacím programu je třeba věnovat pozornost tomu, jak se při jednotlivých činnostech při vyučování rozvíjejí tzv. klíčové kompetence, které stanoví Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Při otevřeném vyučování lze některé z klíčových kompetencí rozvíjet mnohem lépe, než při vyučování využívajícím převážně tradiční výukové postupy. Proto je vhodné metody otevřeného vyučování zahrnout do požadavků školního vzdělávacího programu na způsob vyučování.

Začínáme s otevřeným vyučováním

Přechod od tradičních forem školní práce k metodám otevřeného vyučování není jednoduchá záležitost. Zásah do zvyklostí, které se týkají práce učitelů i činnosti žáků, je třeba dobře promyslet a připravit. Jednotlivé prvky otevřeného vyučování je vhodné zavádět postupně. Zkušenosti z našich škol také ukazují, že je možné prvky otevřeného vyučování realizovat jen v některých třídách - podle místních podmínek a zejména podle ochoty vyučujících ke změnám přistoupit.

2. Staré a nové pojetí výuky

Na přelomu let 1899 a 1900 publikoval univerzitní profesor a pozdější první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk rozsáhlou studii o problémech pedagogických a didaktických. Hovořil o tehdy všeobecně panující skepsi vůči škole a vzdělávání která vyplývá z toho, že "škola je nedostatečná, zejména její vychovávací a vyučovací metoda". Masaryk tehdy formuloval požadavky na moderní školu, ale ty se u nás nepodařilo naplnit - peripetie vývoje našich zemí ve 20. století tomu naprosto nepřály. A tak se znovu můžeme ptát, jaké vyučovací metody odpovídají požadavkům měnící se společnosti, tentokrát na počátku 21. století.

Pokud škola nezanikne (a nezdá se, že by ji v dohledné budoucnosti nahradil nějaký jiný způsob vzdělávání), budeme stále hovořit o školním vyučování jakožto o činnosti, která se každodenně odehrává ve školních třídách.

Řekneme-li *školní vyučování*, vybaví se nám většinou vzpomínky na dobu školní docházky, na hodiny - dny - týdny - měsíce a roky strávené ve školních lavicích. Učitelky a učitelé si pod pojmem *školní vyučování* představují svoji každodenní práci, kdy se rozmanitými způsoby pokoušejí předávat dětem různé poznatky - vědomosti, učí je rozmanitým činnostem - dovednostem, vytvářejí jejich kompetence a v neposlední řadě je vychovávají k jednání v duchu morálních zásad a pravidel.

Vyučování je velmi starý způsob kultivace mladé generace. Od časů, kdy vznikaly první školy, můžeme hovořit o školním vyučování.

Jak vypadalo vyučování například v době Jana Ámose Komenského vidíme na obrázku z jeho známého díla *Orbis Pictus*.

Schola.

Die Schul.

„Škola se rozděluje na třídy. Učitel (preceptor) sedí za katedrou, žáci v lavicích. On učí, tito pak se učí. Něco se jim předpisuje křídou na tabuli. Někteří sedí u stolu a píší. Učitel opravuje chyby. Někteří stojí a říkají, co se naučili nazpaměť...“

Az Oskola.

Eskola.

Po zavedení všeobecné vyučovací povinnosti Marií Terezií koncem 18. století začalo stále více dětí pravidelně chodit do školy. Současně se vytvářely představy o správném uspořádání školní učebny, o vyučovacích postupech, o roli učitele a žáka při vyučování. Stará tradice se v mnohém zachovává dodnes.

Děti musí při vyučování tiše sedět, pozorně poslouchat výklad vyučujícího, odpovídat na jeho otázky a správně plnit všechny pokyny. Stolečky - lavice jsou obvykle uspořádané ve třech řadách..

Pokud jde o didaktické zásady a různá pravidla pro vedení výuky, existuje rozsáhlá literatura zabývající se těmito zásadami obecně i ve vztahu k jednotlivým vyučovacím předmětům a oblastem učiva. Pohled na školní vyučování je však stále zatížen představou, že metody, které se osvědčovaly v minulosti, je třeba uplatňovat i nadále.

Učitelky a učitelé se s vyučovacími postupy seznamují během svých studií a ač se názory na organizaci vyučování mění, začínající učitelé mnohé přebírají od svých bývalých učitelů a starších kolegů a kolegů.

Po roce 1989 se u nás ve školách mnohé změnilo. Například teorie vyučování se oprostila od svého zakotvení v socialistické pedagogice a tak tradiční model školního vyučování začínají vytlačovat organizační formy a metody nové. Nejedná se však o úplné novinky v oblasti školního vzdělávání. Už více než 100 let se v některých školách prosazují poněkud odlišné představy o podobě školního vzdělávání. Tyto představy nalezneme především v myšlenkách protagonistů reformní pedagogiky, reprezentované například jmény Marie MONTESSORI, Celestin FREINET, Peter PETERSEN. Za oceánem ovlivnil americké školství John DEWEY a jeho pragmatická pedagogika. Frontální způsob řízení procesu učení stále více doplňují metody založené na větší spoluúčasti žáků při jejich učení, na větší zodpovědnosti za své vlastní učení a na vzájemné kooperaci žáků. Nemusíme se však odvolávat jen na zahraniční vzory. I v českém pedagogickém myšlení nalezneme inspiraci k současným změnám. Podnětné myšlenky přinášeli ve 30. létech minulého století představitelé české reformní pedagogiky, reprezentovaní Václavem Příhodou. Bohužel, válečné události a uchopení moci komunistickou stranou v roce 1948 zmařily množnost pro vytváření nového pojetí školní práce.

Postupný obrat od tradičních metod k didaktickým inovacím započal ve větším rozsahu ve vyspělých zemích koncem 60. let minulého století. V roce 1968 došlo ve vyspělých

evropských zemích k mohutné vlně studentských nepokojů, které byly podníceny i nespokojeností s dosavadním způsobem vzdělávání. Tehdy se začalo mnohé měnit i v primárních školách. Výsledkem bylo i vytvoření didaktické koncepce nazvané "otevřené vyučování".

Co je pro otevřené vyučování charakteristické ve srovnání se starým pojetím práce ve škole:

Při otevřeném vyučování se zásadním způsobem mění vztah vyučujících k žákům a zejména vztah k jejich činnosti při vyučování. Vyučování se "otevívá", žákům se poskytuje mnohem větší svoboda v rozhodování, jak se "zmocnit" učebních obsahů. Učení přestává být procesem vštěpování znalostí a dovedností řízeným jen samotným učitelem, stává se (z pohledu žáků) procesem aktivního osvojování poznatků a vytváření potřebných kompetencí v podnětném prostředí školní učebny, školy i jejího okolí.

Pro tradicionalisty je těžko představitelné, že se děti mohou něco naučit, když si "každý dělá, co chce". Ale chaotické uspořádání práce je jen vnější dojem nezúčastněného pozorovatele. Svoboda volit si činnost spojená se zodpovědností vede nakonec ke splnění vzdělávacích cílů. Nové možnosti uspořádání učebny a nové způsoby práce jsou na obrázku pořízeném ve cvičné škole Pedagogické akademie v rakouském Grazu.

Když se s novým pojetím výuky budoucí učitelky a učitelé dokonale seznámí již během studia, uplatnění prvků otevřeného vyučování jim v pozdější praxi nečiní žádné potíže.

K lepšímu pochopení nového pojetí školy a vyučování nám poslouží třídní vzdělávací program (třídní kurikulum) zobrazený jako květina.

Tento model vytvořila a ve své třídě realizuje paní učitelka Christel Wopp z německého Oldenburgu. Podle principů otevřeného vyučování pracuje mnoho let a dosahuje velmi dobrých výsledků ke spokojenosti dětí, rodičů i ke spokojenosti své vlastní. Je velkou propagátorkou metod otevřeného vyučování, spolupracuje s odborníky z univerzity a podílí se na různých programech vzdělávání učitelů.

integrativní pedagogika ovlivňuje tvář školy. Ženský pohled na edukaci přináší feministická pedagogika.

Stonek a listy

Důležitým předpokladem k dosažení cílů vzdělávání je, aby žáci chápali učení jako pro sebe prospěšnou činnost (identifikace s učením). A jak konkrétně postupovat? Na plánování výuky se podílejí žáci a učitelé společně. Střídají se volné a řízené činnosti, učební látka je pojímána vždy v širších souvislostech. Mimořádně důležité je, aby vyučující byli pro svou práci plně kompetentní a uměli používat vhodné metody. Na žácích se požaduje jejich vlastní zodpovědnost za proces učení.

Vyučování nemusí probíhat jen ve škole, ovšem přesun výuky do míst mimo školu mohou komplikovat byrokratické překážky (zde housenka na listu). Zajímavá je i možnost využívání pomocníků při vyučování, na 1. stupni to často bývají maminky, které přicházejí paní učitelce pomoci.

Květ

Škola jako prostor pro život či škola jako životní prostor - to je krédo školního vzdělávacího programu. Představy o organizaci výuky se nemusí podařit bezezbytku realizovat, proč však trochu nepopustit uzdu fantazii, když tvoříme školu pro 21. století.

Jednotlivé okvětní lístky především vyjadřují, jak je třeba školu (třidu) vybavit a přizpůsobovat potřebám výuky. Prostředí ve škole a vybavení třídy musí povzbuzovat k učení. K tomu se zřizují kouty na různé pracovní činnosti, regály s různými materiály, kout ve třídě určený ke čtení, místo na pokusy, květinová výzdoba, dílna psaní (malá tiskárna), místa k vystavení žákovských prací. Důležitá je i výzdoba stěn. Ve škole se pečuje o květinovou výzdobu. Ke škole patří místa jako je školní zahrada, koutky klidu, opravná kol apod. Prostředí školy dotváří úprava chodeb, které je možné využít pro výuku. Ve školním kurikulu se objevují i takové záměry, jako je vydávání školního časopisu (žákovských novin), hraní divadla, organizace víceletých školních projektů apod.

Kurikulum stále se rozvíjející

Květina, která zobrazuje principy vzdělávacího programu pro otevřené vyučování roste a stále se rozvíjí. To znamená, že škola i třída je stále otevřená různým nápadům a inovacím.

3. Hlavní východiska

Výuka ve škole je vždy založena na určitých principech. Otevřené vyučování vychází z následujících zásad:

- *Chceme proměnu školy*

Při řešení vzdělávacích problémů si musíme vždy položit dvě základní otázky: *Čemu vyučovat* (tedy jaké mají být vzdělávací obsahy) a *jak vyučovat* (jaké mají být prostředky, metody a organizační formy výuky).

Na první otázku - čemu vyučovat, dává v současné době odpověď Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Vzdělávací obsah základního vzdělávání je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Obsahem vzdělávání je učivo, s jehož pomocí lze dosáhnout očekávané výstupy. Očekávané výstupy mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené a využitelné v běžném životě.

Cílem vzdělávání však není jen obsáhnout určité učivo. Samotné učivo má být prostředkem k získání kompetencí. Rámcový vzdělávací program uvádí šest klíčových kompetencí:

1. Kompetence k učení
2. Kompetence k řešení problémů
3. Kompetence komunikativní
4. Kompetence sociální a personální
5. Kompetence občanské
6. Kompetence pracovní

Je mnoho důvodů, proč se musí změnit dosavadní zaměření školy, proč se musí opustit zejména tradiční důraz na předávání znalostí. Hlavním důvodem proměny vzdělávacího kurikula je proměna vzdělávacího prostředí v měnící se společnosti. Na počátku třetího tisíciletí nevystačíme jen s tím, co se osvědčovalo v minulých desetiletích.

Nová podoba vzdělávacího kurikula se v zemích EU orientuje na celoživotní učení a je založena na čtyřech pilířích:

- Učit se poznávat
- Učit se jednat
- Učit se žít společně
- Učit se být

(Učení je skryté bohatství - Zpráva Mezinárodní komise UNESCO Vzdělávání pro 21. století. UNESCO 1996)

Druhá otázka - jak vyučovat, souvisí s obsahem a cíli vzdělávání, týká se však vlastního vyučovacího procesu. V organizaci vyučování se budou stále více uplatňovat volnější a otevřenější způsoby výuky jako jsou projekty, bloková výuka, integrování předmětů,

zařazování samostatných modulů apod. Na druhou otázku musí dávat odpověď školní vzdělávací program. Pro inovace v oblasti metod a forem školní práce poskytuje mnoho podnětů právě otevřené vyučování.

Má-li škola obstát při plnění úkolů, které jí jsou svěřeny, musí se vypořádat s mnoha problémy. V první řadě si však musí všichni její pracovníci ujasnit, čím bude jejich škola charakteristická, na jakých principech bude práce ve škole založena.

Příklad znaků dobré školy:

- Inovativní kurikulum - o vytvořeném školním vzdělávacím programu se stále diskutuje a podle potřeby pracovníci školy tento dokument inovují.
- Nesoutěživé prostředí - důraz se klade na vzájemnou spolupráci, soutěžení se nepoužívá zejména v případech, kdy výsledek ovlivňují dispozice jednotlivých žáků.
- Sdílená odpovědnost - učení je činnost, za kterou jsou odpovědní učitelé, žáci i rodiče.

Podobně je třeba charakterizovat proces učení a zdůraznit jeho významné znaky, například:

- Komunikace - pravidelné společné debaty o problémech (rozhovor v kruhu).
- Spolupráce - sdílení určitých úkolů, kooperace při řešení problémů.
- Flexibilita - přizpůsobování obsahů učiva i používaných metod práce.
- Význam učiva - zdůraznění potřeby znalostí, dovedností a kompetencí pro praxi, praktické využití.
- Služba ostatním - poskytování pomoci ostatním při výuce i mimo školu.
- Sebeutváření - posilování sebevědomí, rozvoj vlastní osobnosti v procesu učení.
- Spokojenost - prožívání uspokojení a radosti nad vlastními výsledky i výsledky ostatních.

Uskutečňování změn může vyvolat i řadu pochybností. Například otevřené vyučování je didaktická koncepce, která nemá oporu v české tradici. Odpůrci inovací namítají: Nepovede liberalizace vzdělávacího procesu k devalvaci vzdělávání? Nepovede opuštění tradičního důrazu na předávání znalostí k nižší úrovni vzdělanosti? Je vůbec vhodné tak zásadní změny podstupovat?

Na otázku, co se stane, jestliže se zásadní změny neodhodláme podstoupit a budeme reagovat jen na okamžité požadavky, dává odpověď Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha, 2001):

Zdánlivě se nestane nic. Pouze vzdělávací systém postupně přestane být schopen odolávat negativním externím jevům - jako jsou šikana, drogy, násilí, oslabování rodiny, konzumní a pasivní způsob života, občanská lhostejnost, politická a ekonomická destabilizace či se je dokonce snažit kompenzovat. Nebude již reflektovat vývoj společnosti a reagovat na

její stále nové požadavky. Uzavře se tím naše jediná cesta, jak v globalizovaném světě obstát jako rovnocenný a plnoprávný člen.

Pokud chceme uskutečňovat proměnu školy, pro oblast vyučovacích metod se nabízí osvědčená koncepce otevřené vyučování.

- *Chceme se zbavit chybných názorů*

Filosof K. Popper rozdělil prostředí, v němž žijeme, na tři oblasti: Svět fyzický (předměty, živé organismy ...), svět psychický (naše vědomí, prožívání ...) a svět informací (poznatky, informace). Součástí třetího světa jsou podle biologa R. Dawkinse tzv. "memy". Podobně, jako geny přenášejí genetické informace z rodičů na jejich děti, memy představují názory, které se předávají mezi lidmi. Ne všechny názory jsou však správné. Důkazem pravdivosti přece není to, že se jedná o názor většinový.

J. Nováčková (Společnost pro mozkově kompatibilní vzdělávání) hovoří o tzv. mýtech ve vzdělávání. Určité názory se se tradují, přitom se nezakládají na pravdě. Patří sem například takové názory, že

- cílem vzdělávání je osvojení znalostí a dovedností,
- učebnice jsou základem výuky,
- všechny děti se musejí naučit totéž,
- škola musí představovat pro dítě určitý stres, připravuje tak lépe na život.

Některé názory a mýty z dřívějška byly překonány. Například leváci se již nepřecvičují na praváky, neplatí už striktní zákaz napít se během vyučování apod. Slovní hodnocení je rovnocenné s vysvědčením se známkami (teprve od 1. 1. 2005!).

Stále však existuje mnoho dalších špatných názorů vycházejících z tradice, které je třeba vysvětlit a uvést na pravou míru. Jako příklad názoru na dobře uspořádané vyučování, s nímž stále ještě určitá část pedagogů zcela souhlasí, uvedeme odstavec z učebnice didaktiky pro učitele z roku 1920:

"Při vyučování hled' docílit naprostého ticha. Netrp šepotu, napovídání, zbytečného smíchu, jídla, všelikého vrtění, otáčení a šoupání nohama. Přeje-li si žák něčeho, nechť se hlásí ke slovu slušným zvednutím ruky. Je-li neklid, jest dobře na okamžik přerušiti vyučování, popřípadě upozorniti poklepem žáky na slušnost a povinnost. Rozhodně netrpme odmlouvání. Kárá-li učitel žáka, připust' mu ospravedlnění po hodině, ne však při vyučování".

Takto pojatý přístup vylučuje možnost použít metody otevřeného vyučování.

- *Chceme vycházet přirozených potřeb člověka.*

Uspokojování potřeb je pro každého člověka nezbytným předpokladem spokojenosti a tělesného i duševního zdraví. Naplňování potřeb má zároveň velký význam v procesu učení. Jednoduchý a univerzální model přirozených lidských potřeb vytvořil psycholog A. Maslow. Potřeby jsou řazeny hierarchicky.

Na nejnižší úrovni jsou fyziologické potřeby. Podle modelu je uspokojení potřeb v základní úrovni podmínkou uspokojení vyšších potřeb. Proto má například význam "pitný režim", protože pocit žízně může dítě frustrovat a bránit dobrému učení. Naplňování potřeby bezpečí a jistoty také přispívá k dobrému učení, stejně jako pocit přátelského prostředí. Na uspokojení potřeby uznání navazuje naplnění potřeb seberealizace.

Otevřené vyučování dává dětem řadu příležitostí, aby si mohly nejvyšší potřeby uspokojit a dospět při práci ve škole k seberealizaci.

- *Chceme rozvíjet individuální předpoklady a brát ohled na zvláštnosti každého jedince*

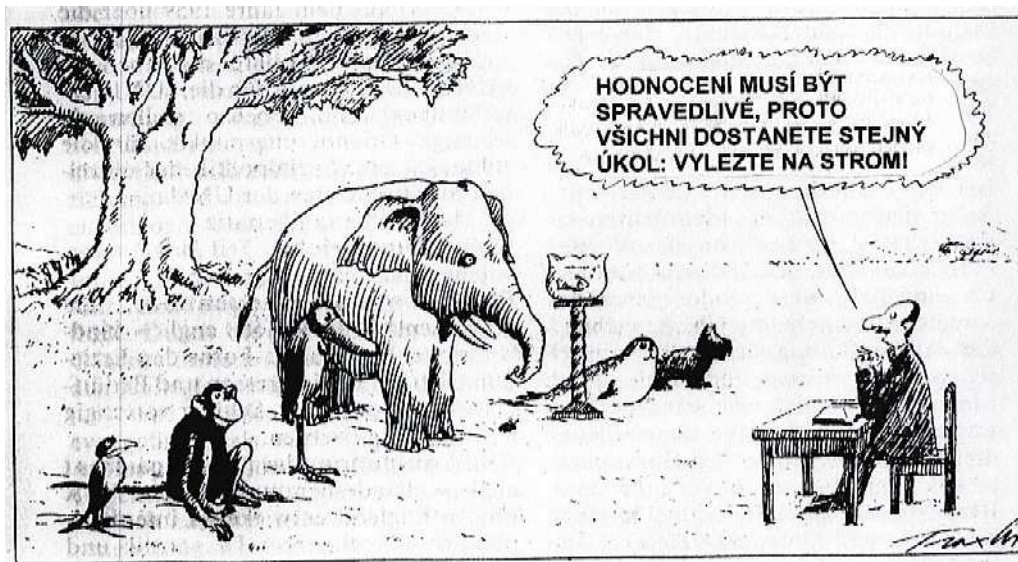
Psycholog H. Gardner je tvůrcem zajímavé teorie, podle níž má každý člověk přinejmenším 7 typů inteligence. Každý typ vychází z jiné části mozku a je relativně nezávislý na ostatních. Inteligencí je míněn soubor dovedností (schopností), které nám umožňují vyřešit problémy, s nimiž se setkáváme. Inteligence umožňuje problémy nacházet a řešit a tím klade základy pro osvojení nových vědomostí a získání nových dovedností. Jednotlivé typy inteligence lze rozdělit následujícím způsobem:

1. Jazyková (lingvistická) inteligence - mluvení, čtení, psaní textů a orientace v textech.
2. Vizuální, prostorová inteligence - orientace v prostoru, představivost, plastické navrhování a tvoření ...
3. Logicko - matematická inteligence - rychlé počítání, řešení kombinačních úloh, uspořádané myšlení ...
4. Muzikálně - rytmická inteligence - zájem o hudbu, hudební paměť, zpívání ...
5. Tělesně - pohybová (kinestetická) inteligence - manuální zručnost, pohybové aktivity, provozování sportů ...

6. Intrapersonální inteligence - sebereflexe, přemýšlivost sebedůvěra ...

7. Interpersonální inteligence - schopnost empatie, umění přesvědčit druhého, zájem o mezilidské vztahy ...

Protože každý člověk má jednotlivé inteligence vrozené a rozvinuté v jiné míře, je třeba na to brát při vyučování ohled. Jednou z důležitých zásad otevřeného vyučování je zajistit žákům možnost výběru - poskytnout příležitost uplatnit své individuální zvláštnosti a usnadnit si své učení.

Individuální zvláštnosti je třeba brát v úvahu i při hodnocení. Proto je mnohem lepší používat širší slovní hodnocení. Výkon žáka neposuzujeme tak, že žáky porovnáváme mezi sebou, nýbrž posuzujeme výkon každého jednotlivce vzhledem k jeho dispozicím a osobnímu rozvoji.

- *Chceme víc, než jen předávat vědomosti* (od transmisivního ke konstruktivistickému pojetí výuky)

Vzdělávání vždy směřuje k tomu, aby si žáci a žákyně osvojili určité poznatky, naučili se určitým dovednostem (získali kompetence) a vytvořili si žádoucí vztahy - postoje k hodnotám. Tím se vlastně dorůstající generaci předává určité kulturní dědictví.

Pokud jde o získávání poznatků, jsou různé cesty, jak učit. Z historie známe například tzv. dogmatickou metodu - poznatky se vstíplí do paměti a o jejich významu a způsobu vedoucím k zapamatování se nediskutuje. V žádné škole se neobejdeme bez toho, aby se žáci něco učili nazpaměť. V poslední době se však mění názor na to, jakým způsobem si nové věci zapamatovat, jinak řečeno - jak organizovat vyučování vedoucí k zapamatování. Tradiční pojetí výuky bývá označováno jako transmisivní způsob výuky. Při tomto dodnes velice rozšířeném způsobu školní práce učitelky a učitelé organizují přenášení poznatků do paměti žáků. Zjednodušeně řečeno, obsahy učiva se přelévají do dětských hlav. Kdo má dobrou

paměť a je schopen si v množství poznatků nalézt souvislosti vedoucí k pochopení vyučované látky, je ve velké výhodě a zpravidla je i úspěšný. Komu takové předpoklady chybí, tomu může transmisivní výuka uškodit.

Velmi rozšířený je i instruktivní způsob výuky, kdy se žákům předávají určité návody - řešte příklad touto metodou ... Zda žák pochopil podstatu metody nemusí už být důležité.

S odvoláním na poznatky z psychologie (J. PIAGET) a nové poznatky neurodidaktiky je třeba si více všímat procesu učení každého z žáků. Jinak řečeno, vyučujícího musí zajímat, co se vlastně v dětských hlavách odehrává, když se dítě něčemu učí. Nepochybně se v mozku nové poznatky setkávají s mnoha dřívějšími zkušenostmi. Obsahy učiva se přetvářejí do sítě poznatků. Poznání člověka je ryze individuální záležitost, své poznání si konstruuje každý sám. Učitel by měl být pro žáky spíše než předavatelem znalostí pomocníkem (usnadňovatelem - facilitátorem) při získávání a organizování jejich znalostí.

Tento konstruktivistický přístup vedoucí ke zprostředkování nového poznání je důležitým východiskem pro otevřené vyučování.

Při otevřeném vyučování se v žádném případě nepodceňuje význam dílčích znalostí (jak se to někdy didaktickým inovacím neprávem přisuzuje). Získání zkušeností a modifikace zkušeností se odehrává jako proces uchovávání poznatků, nácvik dovedností a vytváření postojů k hodnotám.

Didaktika musí vycházet z výzkumů o činnosti mozku, neboť zapamatování souvisí se širšími okolnostmi procesu učení. Mimo jiné platí, že si uchováváme

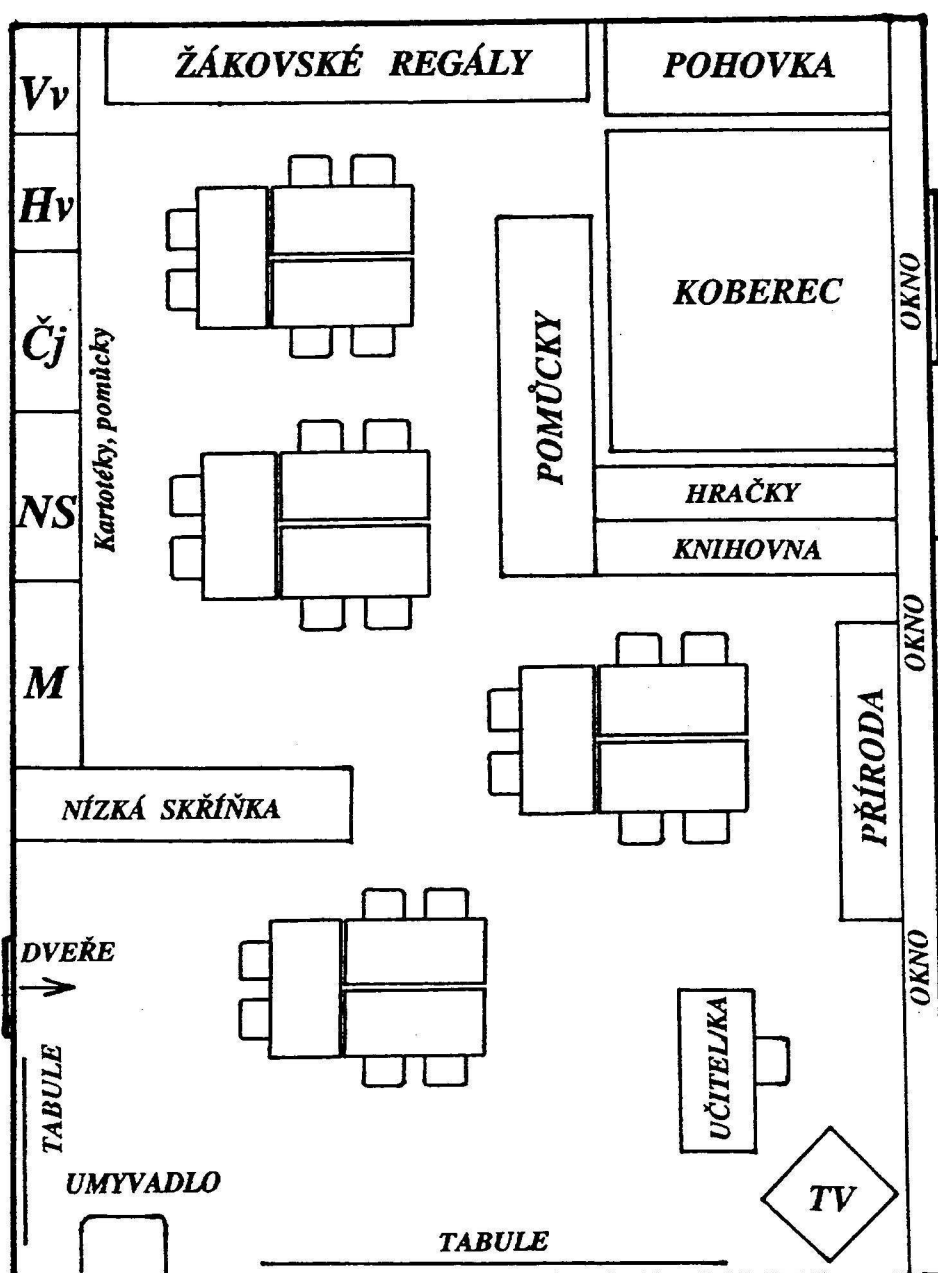
- 10 % z toho, co si přečteme,
- 20 % z toho, co slyšíme,
- 30 % z toho, co vidíme,
- 50 % z toho, co vidíme a slyšíme,
- 80 % z toho, co sami říkáme (o čem diskutujeme),
- 90 % z toho, co sami děláme.

Otevřené vyučování se proto orientuje na učení prostřednictvím různých činností. Jedním z východisek je tedy tzv. činnostní učení, které přináší z hlediska pozdějšího využití osvojených kompetencí větší efekt, než tradiční metody.

4. Úprava místnosti pro otevřené vyučování

Uspořádání místnosti - učebny pro otevřené vyučování vyplývá z požadavků na organizaci práce v tomto didaktickém konceptu. Abychom dětem poskytly mnohem více možností pro vnitřně motivované učení, musíme přistoupit ke změně uspořádání učebního prostoru. Tradiční školní místnost je vhodná především pro frontální způsob výuky. Pro některé formy samostatné práce a zejména pro kooperativní činnosti nevyhovuje.

Učebna, kde se pracuje podle zásad otevřeného vyučování, je účelně upravený prostor pro nejrůznější činnosti, zejména pro samostatnou a tvořivou činnost dětí, která je podmínkou úspěšného učení.

Celý prostor třídy je učebním prostorem, v němž se žáci mohou často sami volně pohybovat a mají tak příležitost vytvářet si individuální příležitosti k pochopení učiva. Mají-li

žáci možnost volně zacházet s různými učebními materiály a pomůckami, stávají se nezávislejšími na učiteli. V nejlepším případě sami pro sebe naleznou přiměřenou cestu, jak se učit. Obecně platí, že děti se ve škole musejí cítit dobře. Škola je místo, kde se děti nejenom učí, ale kde i žijí.

K základnímu vybavení třídy patří:

- Skřínky nebo regály umožňující umístění pořadačů, odkládacích boxů, časopisů, didaktických her, magnetofonových a videokazet, pomůcek apod. (jako pomůcky se používají materiály nabízené různými firmami i pomůcky vlastnoručně vyrobené - např. různé kartotéky, přehledy příkladů aj.).

- Regál, kde bude mít každý svou vlastní krabici nebo kufřík na věci, které si může nechávat ve škole.

- Místo na běžný spotřební materiál (lepidlo, pastelky, papíry aj.).

- Třídní knihovna, kde jsou knihy využívané při vyučování i knihy, které si děti mohou půjčovat domů.

- K dalšímu vybavení může patřit psací stroj, kazetový radiomagnetofon, diaprojektor, televizor a video, počítač.

Uspořádání veškerých prostředků pro práci musí mít srozumitelnou strukturu, aby se žáci v množství materiálu snadno vyznali. Za tím účelem je třeba vymezit "učební zóny" - například pro český jazyk, matematiku, učení o okolním světě, pro hudební výchovu apod.

Materiály jsou uloženy v šanonech (pořadačích) nebo v odkládacích koších. Zvláštní místo mají týdenní plány žáků, které se ukládají společně s vypracovanými pracovními listy, vypracovanými texty apod. (tzv. žákovská portfolia). Podobně mohou mít žáci uložené i vlastní pracovní pomůcky, které si nemusejí nosit domů.

Ve třídě je třeba vymezit místo na odpočinek, zpravidla je to jeden z rohů místnosti, kde je koberec a kam se umístí pohovka. Takové místo může být pro děti "únikovým prostorem", místem, kde mohou relaxovat. Využívá se i ke společnému čtení nebo povídání, rovněž k vážným rozhovorům, plánování učiva apod.

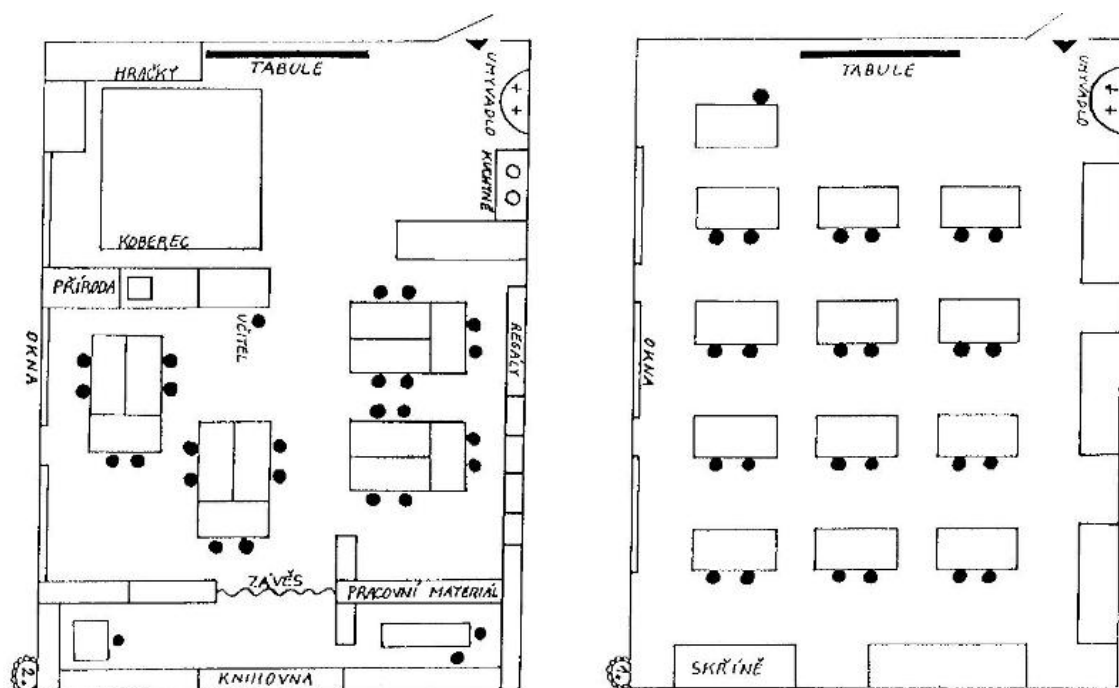
Stěny třídy se využívají k vyvěšování plakátů a všeho, co si zaslouhuje větší pozornost, co napomáhá učení. Jsou to například různá pravidla (pravopisná, přehledy početních operací aj.), výsledky práce apod. Stěny lze využít mnohostranněji než tradiční nástěnku.

Své místo ve třídě mají i výstavky prací, různé pozoruhodnosti vztahující se k učivu apod. Ve třídě musí být květiny, může tam být akvárium, terárium apod.

Úprava učebny je podmínkou pro to, abychom mohli prvky otevřeného vyučování, zejména metody volné práce, skutečně realizovat. Vytvořit z "tradiční" třídy místnost pro otevřené vyučování nemusí být příliš složité. Lze začít drobnými úpravami a učebnu postupně vylepšovat.

Jak učebnu přizpůsobit pro otevřené vyučování?

Možnosti úprav učebny, kterou máme pro výuku k dispozici, vyplývají vždy z reálné situace. Nové uspořádání učebny spočívá ve zrušení klasických tří řad školních lavic – stolků. Není prostorově náročné. Na obrázku je znázorněna možnost úpravy klasicky uspořádané třídy na učebnu pro otevřené vyučování při zachování počtu míst pro 24 žáků. Ve větší místnosti je více míst a pro různé úpravy i více prostoru.

Uspořádání stolků musí být takové, aby podporovalo vzájemnou komunikaci a spolupráci. Učení probíhá lépe při společné práci než v konkurenčním prostředí. Jsou postavené 2 stolky k sobě, aby vznikla základní skupinka pro práci (4 místa) nebo jsou k sobě sestaveny 3 stolky (6 míst). Důležité je počítat s proměnným uspořádáním, aby bylo možné vytvořit prostor například pro individuální činnost či různé formy skupinové činnosti. Je možné zpětně upravit učebnu tak, aby všichni žáci byli otočeni směrem k tabuli, pokud to charakter výuky vyžaduje. Frontální způsob práce se při otevřeném vyučování nezavrhne, je však chápán jako jeho doplněk.

Představu o uspořádání místnosti pro otevřené vyučování si můžeme udělat z pohledů do tříd, kde se prvky otevřeného vyučování využívají.

Obrázek ze školy v Nizozemsku, kde se metody otevřeného vyučování běžně používají. Základní uspořádání umožňuje práci v malých skupinách, a to i při velkém počtu žáků. V této třídě pracuje 28 žáků.

Při frontálním uspořádání třídy se třemi řadami stolků se vyučující snaží mít učení žáků pod kontrolou. To však nemusí být vždy výhodné. Individuálnímu osvojování poznatků a dovedností lépe vyhovuje práce v malé skupině, kdy je také možné se o některých problémech poradit.

Také v našich školách se stále častěji setkáme s netradičním uspořádáním učebny. Příkladem může být výuka v Základní škole v Hradci Králové – Svobodných Dvorech.

Různé varianty úprav místnosti při otevřeném vyučování jsou na fotografiích v dalších kapitolách tohoto textu.

5. Stanovení pravidel pro otevřené vyučování

Každá práce ve škole vyžaduje dodržování určitých pravidel. Naše škola je silně zatížena tradicí vycházející z didaktických představ 19. století, podle nichž úspěch vyučování závisí především na kázni a pořádku. Při otevřeném vyučování probíhá výuka podle pravidel, která zohledňují jiný způsob vyučování a učení.

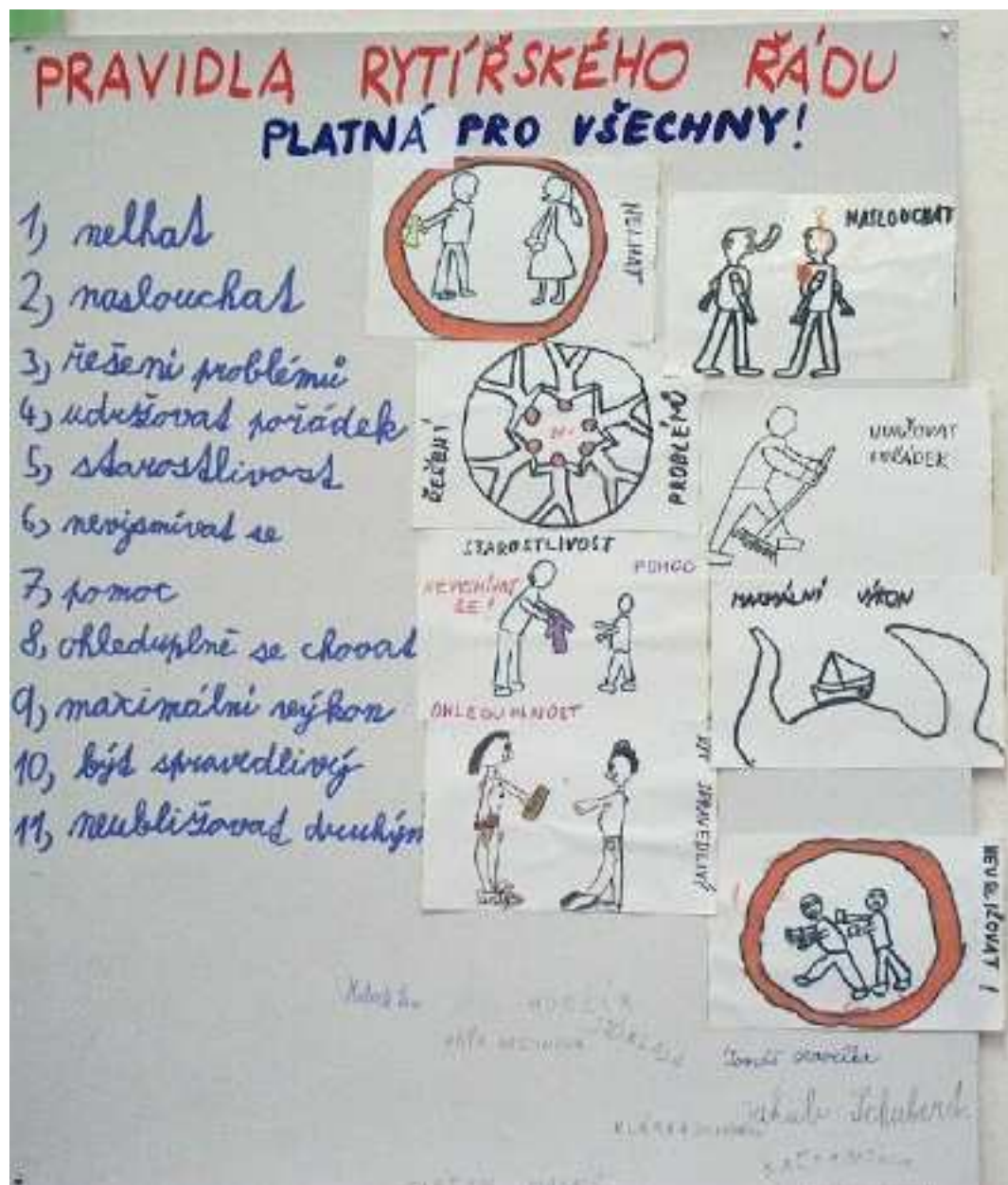
Třída, kde se pracuje podle zásad otevřeného vyučování, je nejen na první pohled jiná svým uspořádáním, ale platí zde i jiná pravidla. Je třeba umožnit otevřené - volné formy práce podněcující dětskou činnost, samostatnost a vzájemnou kooperaci. Proto nelze například požadovat, aby žáci klidně seděli na místě, když si musí pro své úkoly sami chodit do kartotéky. Také požadavek na žákovskou kooperaci je zcela v rozporu s tím, co žádá tradiční škola (nenapovídat).

Při otevřeném vyučování není ve třídě chaos, vše má svůj řád. Obecné principy chování doplňují pravidla pro jednotlivé činnosti, zejména pro volnou práci.

Obecným východiskem mohou být například pravidla soužití formulovaná pro potřeby integrované tematické výuky Susan Kovalikové. Jedná se o tyto požadavky:

1. Důvěra - Žáci důvěřují učitelce (učiteli) a svěřují se se svými problémy při učení. Chyby nemohou být použity proti dětem. Vyučující důvěřuje žákům, že budou plnit zadané úkoly, aniž by byl nutný neustálý dohled. Žáci si též důvěřují navzájem a nemají zábrany obracet se na sebe s problémy při řešení úkolů.
2. Pravdivost - Říká-li se vždy pravda, vytváří se příznivé klima v mezilidských vztazích ve třídě, pravdivost je důležitá pro vzájemné naslouchání.
3. Aktivní naslouchání znamená věnovat se plně tomu, co říká druhý. Zásada se týká jak dětí, tak vyučujících a vztahuje se samozřejmě na komunikativní činnosti (rozhovor v kruhu) i na další situace při vyučování.
4. „Neshazovat“ je požadavek týkající se jak dětí („shazování“ přerůstá v agresi, násilí, šikanování), tak i vyučujících.
5. Osobní maximum předpokládá individuální snahu po dosažení nejlepšího výsledku. Každý by se také měl naučit posuzovat své výkony a snažit se o pozitivní změny těchto výkonů.

Obecná pravidla můžeme upravit, doplnit a přizpůsobit konkrétním podmínkám a následně podle nich formulovat srozumitelné pokyny, které vyvěsíme ve třídě. Pravidla by měla pomáhat vytvářet příznivé klima ve třídě.

Základní pravidla pro práci ve třídě a chování ve škole by neměla být „shora nadekretnovaná“. Mnohem výhodnější je, když se pravidla formulují při rozhovoru mezi dětmi a vyučujícím a mezi dětmi navzájem. Takový vznik pravidel vůbec nesnižuje autoritu a význam vyučujícího. Učitelka - učitel stále sehrává řídicí roli a pomáhá vytvořit situaci, kdy děti samy pravidla předkládají. Pravidla, na nichž se všichni shodnou a přijmou je za své, se zapíší a vyvěsí. Je samozřejmě možné během doby některá pravidla upravit, popřípadě nové pravidlo doplnit. Pokud jde o počet pravidel, musí být jejich seznam přehledný. Je vhodné vytvořená pravidla napsat na velký plakát, děti se mohou podepsat.

Při otevřeném vyučování vyžadují některé činnosti kromě obecných pravidel ještě speciální pravidla pro tu kterou činnost. Je samozřejmé, že i tato pravidla předem společně

prodiskutujeme se žáky, aby jim všichni dobře porozuměli a ztotožnili se s nimi. Při volné práci se musí každý naučit pracovat sám a samostatně. K tomu pravidla směřují.

Příklady pravidel pro volnou práci:

1. Každou úlohu si pečlivě přečteme, abychom jí porozuměli.
2. Pomáháme si navzájem.
3. Rozdělujeme si čas na splnění úloh.
4. V prostoru třídy se pohybujeme tiše a pomalu.
5. Mluvíme jen tak hlasitě, abychom nikoho nerušili.
6. Každá započatá práce musí být dokončena.
7. Materiál dáváme zpět na jeho místo.

1. Dříve, než začneš novou práci, musíš dokončit předchozí práci.
2. Pracuj pečlivě.
3. Po třídě můžeš chodit jen tehdy, když k tomu máš důvod.
4. Neruš ostatní při jejich práci.
5. Pracuj samostatně, o pomoc požádej jen když je to nutné.
6. Nevolej na nikoho ve třídě.

V pravidlech se vyjadřují různé potřeby, které jsou podmínkou úspěšné práce.

Důležité je, aby pravidla byla stručná, srozumitelná a jednoduchá (ZŠ Dalovice)

6. Rozvrh činností

Vyučovací hodina, kdy se vyučuje určitý vyučovací předmět, je podle tradiční pedagogiky považována za základní organizační formu výuky. Otevřené vyučování vychází z rozdělení učiva na vyučovací oblasti a tradiční rozvrh hodin nahrazuje rozvrhem činností.

Rozvrh činností při otevřeném vyučování vychází z potřeby určité rytmizace průběhu dne a týdne. Rozvrh činností není jen určitá obměna tradičního rozvrhu hodin, ale umožňuje nám zařazovat jednotlivé činnosti novým způsobem. Vývoj organizačních forem výuky v oblasti primárního vzdělávání dospěl tak daleko, že se opouští striktní rozdělení vyučovací doby do pětáctyřicetiminutových vyučovacích jednotek. Rozšiřuje se výuka v blocích, doba práce a délka přestávek se přizpůsobuje potřebám žáků apod. Rovněž tradiční systém předmětů nahrazuje jejich integrace, což odpovídá záměrům daným v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Podoba rozvrhu činností pro určitý ročník vychází ze školního vzdělávacího programu.

Učivo je možné strukturovat ve zcela nově pojatých činnostech, které do jisté míry navazují na stávající zvyklosti, v mnohém jsou však novinkou, kterou přináší koncepce otevřeného vyučování. Následující rozvrh činností byl zpracován pro školy zapojené do projektu "Otevřené vyučování".

Týdenní rozvrh činností															
8,00		9,00		10,00		11,00		12,00		13,00		14,00			
8,10		8,45		9,30		9,50		10,20		10,45		11,15	12,30		
Po	K	Čj	NS			Plánování práce na týden	VP		K						
Út	K	M	NS	Přestávka	Přesnídávka	VP	P	Tv				Pracovní společenství			
St	K	Čj	NS			VP	P	Vv		K					
Čt	K	M	NS			VP	P	Tv							
Pá	K	Čj	NS			VP	P	Hv		K					
												K kruh Čj český jazyk M matematika NS náš svět VP volná práce Vv výtvarná výchova Tv tělesná výchova Hv hudební výchova			

V rozvrhu je obsaženo 12 základních činností: Kruh, český jazyk a literatura (kurs), matematika (kurs), náš svět (integrovaná výuka), volná práce, výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova, pracovní společenství, plánování práce, přesnídávka, přestávka.

Některé z plánovaných činností mohou být pojaty jako tradiční výuka (kursy českého jazyka a matematiky, tělesná, výtvarná a hudební výchova).

Volná práce zahrnuje všechny oblasti učiva - žáci pracují podle svého týdenního plánu.

Pracovní společenství je vyučovací blok zaměřený na různé praktické pracovní činnosti (pěstitelské práce, práce v dílně), v této době se také realizují různé projekty, připravují se společné akce apod.

Přestávka odděluje dva bloky dopoledního programu a slouží k celkové relaxaci a různým pohybovým aktivitám. Další krátké přestávky mohou oddělit jednotlivé činnosti.

Přesnídávka je chápána jako zvláštní činnost, podle zásad zdravé výživy není vhodné ji spojovat s jinými činnostmi. Na přípravě se mohou podílet rodiče, během přesnídávky je možné dětem předčítat (služby se střídají).

Oproti tradičně strukturovanému "rozvrhu hodin", kde jsou činnosti střídající se během dne zaznamenány vodorovně, můžeme rozvrh činností zpracovat podle časové posloupnosti svisle. Tento způsob, který se používá v zahraničí, je z několika důvodů výhodnější. Program se "čte" shora dolů, je velice přehledný. Pokud se rozvrh činností na den napíše na tabuli, jednotlivé činnosti se dají popsat podrobněji.

Rozvrhy činností mohou mít rozmanitou podobu. Vyučující může pokyny pro práci doplnit různými symboly a kresbičkami aby byl rozvrh pro děti co nejvíce srozumitelný. Čím lépe je rozvrh činností zpracovaný, tím snadněji mohou děti pracovat samostatně.

Program práce na týden dává dětem představu, čím se budou ve škole zabývat. Plánování je třeba nacvičovat už s nejmenšími dětmi.

Následující ukázka je představitelný týdenní plán z německé školy. Jednotlivé činnosti označují jednoduché symboly – čtenářský kroužek, práce na projektu, tělocvik, čtení, hudební výchova, psaní, počítání apod. Zkratka WAP označuje práci žáků podle jejich týdenního plánu (volná práce). Časové rozvržení dne určí vyučující podle situace.

Tagespläne zum Einüben der gemeinsamen Planung

Beispiel 1

	Lesekreis
WP	Wochenplan-Stunde
	Projekt
	Turnen
	Lesen
	Musik
	Rechnen
	Bauen
	Spiele
	Schreiben

Beispiel 2

Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag
—	—		—	—
—	—	WP	—	—
—	—		—	—
—	—		—	—

	WP				
--	-----------	--	--	--	--

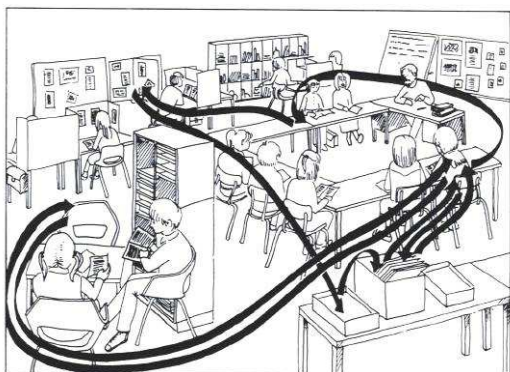
7. Klíč ke změně: Volná práce

Jedním ze základních znaků otevřeného vyučování je poskytnutí podstatně větší míry svobody žákům. Ti přebírají mnohem více odpovědnosti za plánování vlastního učení i za učení samotné, než je ve školách zatím obvyklé.

Při volné práci mohou žáci sami rozhodovat o cílech, obsahu a průběhu svých učebních aktivit. Dále si do jisté míry sami volí i sociální formu, to znamená, že se rozhodují pracovat samostatně, ve dvojici (partnerská práce) nebo ve skupině. Takto poskytnutá svoboda umožňuje vychovávat žáky k samostatnému a odpovědnému jednání. Tím se rozvíjí schopnost být samostatně aktivní (schopnost samočinnosti, činnosti). Dále se rozšiřují možnosti výchovy ke správné komunikaci (komunikační učení) a ke spolupráci (sociální učení). Současně jsou plněny všechny další učební cíle, které jsou ve škole obvyklé.

Činnost žáka:

Z pohledu žáka se celý prostor třídy stává učebním prostorem. Může být využívána i chodba a další prostory školy. Na obrázku je schematicky naznačena volnost pohybu žáků.

Každý si zvolí úkol - například si vyhledá list z kartotéky s pokyny pro práci a plní tento úkol. Po splnění úkolu přechází k dalšímu úkolu.

Volná práce následuje po probrání určitého úseku látky. Její funkcí však není pouhé procvičování, upevnění a opakování učiva. Při otevřeném vyučování není žákovo učení pojato jen jako sled přesně naprogramovaných kroků řízených učitelem, kdy se například v určité chvíli žák seznámí s nějakým pojmem, naučí se nějakou operaci a pak odděleně následuje další fáze - procvičování a upevňování učiva. Učení je komplexní nepřetržitý proces a volná práce jako organizační forma a metoda umožňuje, aby se žáci učili nepřetržitě a tak říkajíc "sobě přiměřeným způsobem". Tento přístup umožňuje zohlednit individuální rozdíly mezi žáky, potřeby žáků a vyjít vstříc právě těmto individuálním odlišnostem.

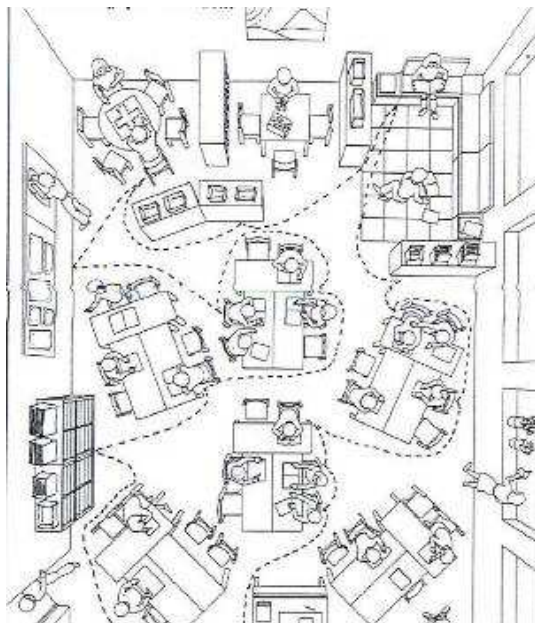
Pro volnou práci jsou důležité pomůcky - například kartotéka s různými úkoly. Tímto způsobem je možné pracovat i s nejmenšími dětmi.

Organizace je při volné práci následující: Žáci si samostatně zvolí své úkoly a pracují na nich. K tomu jim musí vyučující připravit určitou nabídku úkolů. Výběr úkolů může být usměrněn týdenním plánem. Každý úkol musí být jednoznačný a dostatečně srozumitelný. Děti si samozřejmě mohou zadání úkolu ujasnit mezi sebou nebo se obrátit na učitelku (učitele). Pro plnění úkolů mohou být vydány další pokyny (jak pracovat, s kým pracovat, kde

pracovat, jak kontrolovat výsledky apod.). Většina úkolů se plní s využitím učebních materiálů, které jsou pro jednotlivé oblasti učiva ve třídě k dispozici.

Činnost učitele:

Důležitým předpokladem pro úspěšný průběh volné práce je stanovení rámce, který této činnosti dává vyučující. Volná práce tedy vůbec nesnižuje význam učitele, což by se vzhledem ke svobodě poskytnuté žákům mohlo někomu zdát.

Učitel má při otevřeném vyučování poněkud odlišné úkoly, než je obvyklé v tradiční škole. Kontroluje (spíš jakoby "z povzdálí") práci jednotlivých žáků. Jeho pohyb po třídě je schematicky znázorněn na obrázku. Je zřejmé, že podmínkou pro tento způsob práce je schopnost žáků pracovat samostatně.

Role učitele spočívá v promyšleném zadání úkolů a následné kontrole, jak žáci zadané úkoly ve vymezeném čase plní.

Vzhledem k tomu, že žáci pracují samostatně (individuálně nebo v malých skupinách), má vyučující více prostoru k tomu, aby mohl sledovat každého jednotlivce. Vyučující má různé možnosti pro individuální přístup, což je zvlášť důležité pro žáky, kteří potřebují podporu.

Podle dosavadních zkušeností je možné zařadit do rozvrhu hodin (rozvrhu činností) nejprve jednu vyučovací hodinu volné práce týdně. Postupem času, jak se žáci naučí samostatně pracovat, je možné čas pro volnou práci rozšiřovat.

Při realizaci volné práce se neobejdeme bez pravidel, která musejí žáci v zájmu zachování určitého řádu dodržovat. Konkrétní příklady jednoduchých pravidel jsou v kapitole Stanovení pravidel pro otevřené vyučování.

8. Týdenní plán

Novinkou, kterou je třeba zavést při realizaci otevřeného vyučování, je týdenní plán práce (TP) pro každého žáka. Jedná se o seznam úkolů, které žák plní během týdne.

Na rozdíl od tradiční výuky, kdy žáci postupují pod vedením učitele většinou společně tzv. frontálním způsobem, používání týdenních plánů školní práci významně individualizuje. V první řadě může každý žák zvolit vlastní tempo práce a dále si může vybírat úkoly z předložené nabídky podle zájmu, to znamená volit si do určité míry postup zpracování úkolů. Nejedná se však o chaotický způsob školní práce. Promyšlené zpracování týdenních plánů a dodržování stanovených pravidel vnese do činnosti žáků systém, který nakonec přispívá k lepším učebním výsledkům.

Formulář TP

Pro týdenní plán se osvědčil list A4 rozdělený do několika oddílů, které obsahují důležité pokyny a informace pro samostatnou práci.

Týdenní plán		Jméno a příjmení		Kontrola	
		sám	žák	učitel	
Kreativita					
Čistý jazyk					
Vlastní					
Průzkum					
Čtení					
Věcný program					

Radost ze samostatné práce ti přejí paní učitelka Květa Bláhová

V záhlaví týdenního plánu je jméno žáka a termín, v němž se podle tohoto plánu pracuje. Formulace pokynů musí být stručná, srozumitelná, jednoznačná a výstižná. Pro zjednodušení je možné používat různé zkratky nebo symboly. Ty dávají plánům pro určitou třídu osobitý charakter. Podle týdenního plánu je možné začít pracovat již v 1. třídě. Protože děti ještě neumějí dobře číst, používají se v TP různé značky a symboly.

Základní nabídka úkolů

Týdenní plán je rozdělen podle předmětů - okruhů učiva. Pro každý okruh učiva jsou v plánu vypsány konkrétní úkoly, které je třeba splnit. Tyto úkoly musí každý plnit přednostně, jedná se o úkoly povinné. Není však nutné postupovat podle toho, jak jsou úkoly na TP napsané. Úkoly podle jednotlivých oblastí si vybírá individuálně každý sám. Protože se jedná o úkoly povinné pro všechny, musí být zvoleny tak, aby je mohl každý žák skutečně splnit.

Po splnění těchto základních úkolů je možné přistoupit k následujícím úkolům TP.

TYDENNÍ PLÁN III. ROČNÍK
Jméno: _____ Příjmení: _____
12.5. 16.5.

	PONDĚLÍ	ÚTERÝ	STŘEDA	ČTVRTEK	PÁTEK
MATEMATIKA	Uč. str. 32 / 7 str. 34 / 5 Ps. str. 36 / 5, 6 str. 37 / 2 (1. domáček) 37 / 4 (2. a 3. sloupček)				☐
ČESKÝ JAZYK	Ps. str. 61 / 25, 27 Vyber si kartotčkový list 59-62 a vypracuj do sešitu Do sešitu napiš 15 částí lidského těla urči u nich rod (ženský, mužský, střední) a podtrhej tvrdé souhlásky. Píš do skrupulek.				☐
PSANÍ A ČTENÍ	Písanka str. 21. Píš pečlivě!! Čítanka str. 192 - přečti si básničky. Autor: _____ Názvy básní: _____ Počet slok: _____ Slova, která se rýmují: _____				☐

První strana týdenního plánu. Obsahuje úkoly z matematiky, českého jazyka, čtení a psaní na celý týden. Každý se sám rozhoduje, v jakém pořadí bude úkoly řešit. Některé úkoly se vypracují do sešitu, některé přímo do týdenního plánu.

	PONDĚLÍ	ÚTERÝ	STŘEDA	ČTVRTEK	PÁTEK
PRVOUKA	Společně budeme pracovat na projektu 'Lajmatví člověka' Vypracuj Prac. list [Člověk]. Pracuj až v pátek.				☐
DOMÁCÍ ÚKOL	Uč. str. 34 / 8 Písanka str. 22				☐
NABÍDKOVÉ ÚKOLY	M Uč. str. 32 / 2, 4 ČJ Kartoteka č. 2, 9, 6, 15, 17, 18 (vyber si jen jeden list)				☐
DOPĚTKOVÉ ÚKOLY	Zapiš, co jsi dělal:				☐

☒ Splněný a přikontrolovaný úkol

Druhá strana týdenního plánu. Obsahuje úkoly z prvouky a je zde uložen domácí úkol. Na této straně jsou rovněž úkoly, které mohou plnit žáci s rychlejším pracovním tempem po splnění základních úkolů.

Další nabídka úkolů

V další části obsahuje týdenní plán skupinu tzv. nabídkových - volitelných úkolů. Tyto úkoly nabízejí práci dětem, které již splnily všechny povinné úkoly. Z toho je zřejmé, že práce

podle týdenního plánu odstraňuje jeden závažný nedostatek tradičních vyučovacích metod. Pro žáky s rychlejším pracovním tempem je vždy připraven dostatek úkolů, takže se nikdy nemůže stát, že by někdo neměl co na práci.

Podmínkou zahájení práce na nabídkových úkolech je splnění úkolů povinných.

V praxi se osvědčilo mít v záloze ještě další úkoly, tzv. dodatkové úkoly. Ty jsou určeny pro žáky s rychlým pracovním tempem. K řešení některého dodatkového úkolu však může učitelka vyzvat ve druhé polovině týdne každého - zážitek úspěchu silně motivuje k dalšímu učení a takový zážitek má žák, který vyřeší úkol běžně určený pro schopnější žáky.

Domácí úkol

Zvládnutí každého okruhu učiva vyžaduje dostatečné procvičování. Proto se zadávají i domácí úkoly. Je dobře, když děti berou domácí práci jako samozřejmost. Rozsah úkolu musí být přiměřený a nesmíme zapomínat, že domácí úkol je prací pro žáka, nikoli pro rodiče.

Zadání domácího úkolu může být uvedeno ve zvláštním oddílu týdenního plánu. Způsob práce s týdenním plánem se tak přenáší i domů, což jistě přispěje k větší zainteresovanosti rodičů na netradičních metodách. Kam si děti úkol zaznamenají a jak se jeho splnění ověří je záležitost vyučujícího.

Jak je patrné z ukázek, lze v týdenním plánu formulovat rozmanité úkoly nejrozličnějším způsobem. Učitelkám a učitelům se tak nabízí široké pole pro uplatnění vlastní tvořivosti. Zpracovat pro žáky týdenní plán není obtížné pro toho kdo ví, čemu chce děti učit a má pro ně zásobu úkolů. Při používání týdenního plánu je možné ušetřit hodně času při procvičování a upevňování učiva. Kdo se rozhodne "svěřit dětem učení do jejich rukou" osvobodí se od řady činností, které jsou v učitelské profesi jinak velmi vyčerpávající.

Příprava TP

Týdenní plán připravuje učitelka (učitel). Nejjednodušší a nejobvyklejší je připravit pro všechny žáky jeden plán a zhotovit každému jednu kopii. Je samozřejmě možné připravovat pro některé jednotlivce plány odlišné. Individuální přístup se projeví ve formulaci volitelných úkolů. Je také možné udělat určité úpravy v plánu hned při jeho předávání dětem - například se zohlední, když žák přichází do školy po delší nemoci apod.

Na přípravě týdenního plánu se mohou později podílet i sami žáci a připravovat si tak úkoly přímo pro sebe. V tomto případě úkoly, které si pro sebe žáci stanoví, kontroluje a připomínkuje vyučující.

Formulace úkolů

Pro formulaci úkolů máme několik možností:

1. Úkol je v TP přímo zformulován - například: Napiš tvrdé souhlásky. Napiš názvy 10 velkých měst ČR. Vyhledej a zapiš jména řek, která jsou pravými přítoky Labe.
2. Úkoly odkazují na učebnici, pracovní sešit - např.: Vypracuj cvičení č. 2a na str. 27 v učebnici matematiky.
3. Úkoly odkazují na jiné materiály, které jsou ve třídě k dispozici (kartotéka úkolů, pracovní listy) - např.: V kartotéce M vyřeš úkoly č. 36 až 42. Zpracuj pracovní list vlastivědy pro tento týden.
4. Nabízí se celá řada dalších možností, každý učitel má vzhledem ke svým pedagogickým zkušenostem v zadávání úkolů určité zvyklosti. Je možné zadávat úkoly směřující ke zhotovení určitého výrobku, k určité činnosti, v týdenním plánu mohou být i úkoly dlouhodobější, ke kterým se žák opakovaně vrací, například práce na třídním projektu apod.

Předání TP žákům

K rozdělení týdenních plánů je vhodné zvolit vždy stejnou dobu v pondělí, kdy si všichni sednou do kruhu a o zadaných úkolech diskutují. Předávání TP je třeba věnovat velkou pozornost a na prodiskutování stanovených úkolů žáky plně zainteresovat, aby tyto úkoly přijali za své a se zájmem se jim věnovali.

Žákům rozdáme týdenní plány a vyzveme je, aby si doplnili do záhlaví listu své jméno. Každý žák si týdenní plán uloží do svých desek, které jsou k tomu určené.

Práce podle TP

Týdenní plán je programem pro volnou práci. To znamená, že jakmile je v denním programu vymezen čas pro volnou práci, žáci si vezmou své desky s týdenními plány a začnou samostatně podle zadaných pokynů pracovat.

Je důležité, že si každý může zvolit pořadí úkolů. Platí pouze zásada, že nejprve se plní úkoly povinné. Rovněž platí, že každý započatý úkol má být nejprve dokončen, než se přistoupí k úkolu jinému. Svoboda volby umožňuje, aby každý pracoval svým tempem. A podle své úvahy práci přerušil. K jednotlivým úkolům se žák může později vracet.

Při práci žáků podle týdenního plánu spočívá učitelova funkce v tom, že si udržuje celkový přehled o činnosti dětí a podle potřeby usměrňuje práci jednotlivců. Zejména při zavádění otevřeného vyučování je tato pomoc velmi důležitá. Některé děti si totiž nedovedou rozvrhnout čas, mají tendenci přecházet od jednoho úkolu ke druhému. Práci dětí je také třeba průběžně oceňovat.

Někdy si okolnosti vynutí volnou práci přerušit. Pak nastává chvíle, kdy je možné dát pokyny všem, připomenout zásady volné práce, některé děti pochválit, jiné povzbudit apod. Přerušovat volnou práci podle týdenního plánu je však třeba co nejméně.

Po uplynutí doby vymezené pro volnou práci uloží každý desky s týdenními plány na určené místo k dalšímu použití. Do těchto desek je také možno ukládat listy s vypracovanými úkoly, vyplněné pracovní listy apod.

Každý žák si postupně vytváří tzv. „portfólio splněných úkolů“. Desky se ukládají na místo, které je k tomu ve třídě vyhrazené.

Často se stává, že děti chtějí své úkoly plnit i mimo čas vyhrazený pro volnou práci, například hned ráno po příchodu do školy. Není důvod jim v tom bránit. Jak je patrné z příkladů, týdenní plány obsahují vždy dostatek úkolů, aby se nikdo ve třídě nenudil.

Tento způsob práce klade na vyučujícího sice náročný, ale jinak velice zajímavý úkol - začlenit probírané učivo do týdenních plánů a dát tak dětem dostatek podnětů k samostatné práci a samostatnému učení.

Jakým způsobem žáci úkoly plní, jak zapisují řešení úkolů

Je možné použít několik různých způsobů.

1. Řešení se запиše přímo na formulář týdenního plánu.
2. Řešení se zapisuje do školního sešitu.
3. Řešení se zapisuje do pracovního listu, který je na jedno použití
4. Dále se nabízí celá řada dalších možností - řešení se píše na zvláštní listy, na fólii, úkolem je zhotovení výrobku apod.

Jak se kontroluje správnost řešení

Pro úspěšné učení je velmi důležité, aby zpětná vazba týkající se správnosti řešení každého úkolu přicházela co možná nejdříve. V tradiční škole je úkolem kontroly výsledků žákovy činnosti pověřen učitel. Tato činnost je však velice časově náročná a ne vždy se podaří

dát žákovi informaci o správnosti řešení úkolu včas. Proto se při otevřeném vyučování ve větší míře používají další způsoby kontroly.

1. Samokontrola. Žák si sám porovnává výsledky se správným řešením. Pro tento účel musí být správná řešení snadno dostupná. Například vedle kartotéky úkolů může být k dispozici kartotéka správných řešení. Jedno ze základních pravidel pro práci podle týdenního plánu stanoví, že k samokontrolě lze přistoupit až po úplném dokončení daného úkolu. Zkušenosti ze tříd, kde se volná práce využívá, ukazují na to, že obavy z podvádění jsou neopodstatněné. Pokud se však někdo pokouší podívat se nejprve na správný výsledek, je třeba základní pravidlo znovu připomenout.

2. Kontrola spolužákem. Po vyřešení úkolu se s prosbou o kontrolu každý obrací na některého ze spolužáků. Přitom se děti musejí dohodnout, aby se navzájem příliš nerušily při práci. Každý totiž podle týdenního plánu pracuje jinak. Tento způsob kontroly tak mimo jiné vede k vytváření žádoucích forem sociálního chování.

3. Kontrola učitelem. Tato možnost zůstává samozřejmě zachována. Vyučující v TP přímo vyznačí, které úkoly chce sám zkontrolovat, aby se přesvědčil o učením vývoji jednotlivých žáků. Úkoly vyučující kontroluje průběžně. Jak vyplývá z celkového pojetí otevřeného vyučování, kontrola v žádném případě nespočívá v pouhém vyhledávání chyb a jejich registraci pro potřeby hodnocení. Chyba je pro vyučujícího i dítě signál, na co je třeba se v procesu učení znovu soustředit, čemu je třeba věnovat znovu pozornost.

Způsob, jak má být úkol překontrolován (samokontrola, kontrola spolužákem, kontrola učitelem), se uvede v příslušné kolonce TP. Pokud je úkol překontrolován, považuje se za splněný. To se v TP vyznačí.

Protože žáci plní své úkoly samostatně, mohou si navzájem pomáhat, má učitelka mnohem více času věnovat se podpoře těch žáků, kteří její pomoc skutečně potřebují.

Spolupráce žáků při plnění úkolů:

Jedním z cílů otevřeného vyučování je podporovat kooperativní formy práce. Je známá věc, že děti se mohou učit od sebe navzájem. Není nutné běžet s každým dotazem za

učitelkou (učitelem). Při společné práci na řešení určitých problémů se děti navíc učí dovednostem, které jsou pro pracovní činnosti v dospělosti velmi důležité (např. kooperace, ochota podřídit se, dovednost řídit práci druhých). Úkoly týdenního plánu jsou většinou formulovány pro samostatnou práci. Další úkoly týdenního plánu mohou být formulovány tak, že vybízejí k vzájemné spolupráci dvou žáků, tedy k partnerské práci: Společně s kamarádem - kamarádkou vyřeš příklady...

Je možné úkol formulovat pro skupinu žáků. Skupina se vytvoří buď pro konkrétní úkol, nebo mohou být pro určité období vytvořeny skupiny trvalé.

Při volné práci podle týdenního plánu platí pro žáky obecná zásada: Nevím-li si s nějakou věcí rady, obrátím se nejprve na spolužáka. Řadu problémů si tak mohou děti vyřešit navzájem samy a vyučující má více času na problémy, které skutečně vyžadují jeho zásah.

Týdenní plány mohou mít velice různou podobu. Jde jen o to, aby zůstal zachován princip práce - úkoly se plánují, cesta k jejich splnění může být individuálně rozdílná.

Týdenní plán může obsahovat i různá sdělení pro žáky i pro rodiče.

Pro efektivní učení je vhodné, když se formulář týdenního plánu využije i pro vlastní sebehodnocení a hodnocení vyučujícím.

Redakční rada časopisu Malíček

PLÁN NA TÝDEN OD 29. 9. 2003 DO 3. 10. 2003

JMÉNO: TŘÍDA V. A

Informace pro rodiče:
V úterý 9. 10. se koná od 16:30 hodin třídní schůzka.
Přinést ve středu na Vv tuš, pero a redispéro.
Na geometrii ve středu přinést rýsovací potřeby.
V pondělí 6. 10. budou žáci očkováni proti TBC. Musí si přinést očkovací průkaz a vyplněný dotazník o zdravotním stavu.
Ve čtvrtek 9. 10. se od 17:00 hodin koná v audioučebně další seminář pro rodiče z cyklu, který začal v loňském školním roce „Respektovat a být respektován“.

UČIVO

český jazyk	Opakování vyjmenovaných slov, stavba slova, předložky, předpony - učebnice strana 13 - 16, pracovní sešit strana 9 - 11 Pohádky, čítanka strana 26 - 34 Popis cesty - učebnice strana 15
matematika	Opakování operací s desetinnými čísly, zaokrouhlování - test Rozvinutý zápis přirozených čísel větší než milion - učebnice strana 7, slovní úlohy s přirozenými čísly Konstrukce čtverce a obdélníku Čtverce a obdélníky kolem nás - rozpoznávání geometrických obrazců
anglický jazyk I. skupina	Opakování slovesa „to be“ v minulém čase Seznámení s učebnicí Tvorba slov s koncovkou „-ing“
člověk a jeho svět	Časová pásma - Vlastivěda strana 63 Obraz Země - Vlastivěda strana 67

DOMÁCÍ ÚKOLY

Český jazyk - pracovní list, popis cesty z místa bydliště na autobusové nádraží
Matematika - Pracovní sešit - Od příkladů ke hvězdám (doplněno do strany 11)
Geometrie - viz sešit, dokončení zadání z hodiny

Sebehodnocení učitelky: 9. 10. 2003

HODNOCENÍ TÝDNE

		jak jsem ho tento týden zvládl			
UČIVO		neumím	umím s pomocí	umím částečně	umím
Č	Umím rozlišit předponu a předložku?				☒
	Umím pojmenovat části slova a vytvořit slova příbuzná?			☒	☒
	Umím popsat cestu z jednoho místa na druhé?			☒	☒
M	Umím přesně narysovat čtverec?			☒	☒
	Umím zapsat číslo v rozvinutém zápisu desítkové soustavy?			☒	☒
A	Umím časovat sloveso „to be“ v minulém čase?			☒	☒
	Umím vytvořit slova s koncovkou „-ing“?			☒	☒

JAK JSEM SE TENTO TÝDEN CHOVAL(A)

*Tento týden jsem trochu líná.
A byla jsem rodná ke kšyza Č - M -
Ajdopadli dobře. Moc mi bavila
výkvarná výchova... Blbá
zlomená ruka!*

VYJÁDRĚNÍ TŘÍDNÍ UČITELKY

*Tělo, které žije po čtyřech má
stojme a umí ho vyvážit ve svých kloubech
báboš. Tím mirdroší práce státní reseruy
kraj, vyprávění a krásy básně.
Báboš a katoř a mi budeš moze dělat f rání*

Ukázka týdenního plánu ze základní školy v Chrudimi, ul. Dr. Malíka. Druhá strana týdenního plánu obsahuje sebehodnocení a hodnocení učitelky.

Závěrečná kontrola TP, zhodnocení učitelem

Podobně, jako byly týdenní plány rozdány na začátku týdne a společně se o nich diskutovalo, je třeba se v závěru týdne opět společně k úkolům vrátit. Žáci stručně zhodnotí, co se jim podařilo více, co méně a mohou mít jakékoli připomínky k průběhu volné práce, kdy se s TP pracuje. Pro vyučujícího to je důležitá zpětná vazba. Na názory žáků je třeba při dalším plánování práce brát zřetel.

Na konci týdne jednotlivé TP učitelka (učitel) zběžně prohlédne a do některých může napsat krátký komentář týkající se průběhu práce i plnění úkolů - výsledků.

Týdenní plány zůstávají založené v deskách žáka na vyhrazeném místě. Tak jsou všechny starší plány stále k dispozici.

9. Pracovní materiály

Při "volné práci" žáci pracují podle týdenního plánu, popřípadě si volí činnost podle svého zájmu. Zda bude jejich práce úspěšná a efektivní záleží v první řadě na tom, jaké pomůcky a materiály mají pro samostatnou činnost k dispozici.

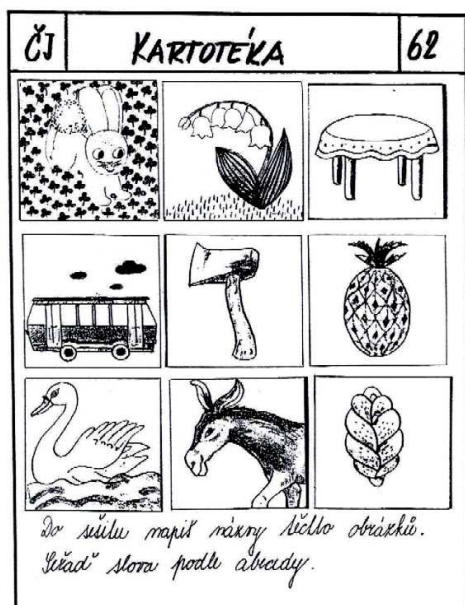
V zemích EU je nabídka pomůcek pro volnou práci velmi bohatá, firmy a vydavatelství jejich vývoji a výrobě věnují značnou pozornost, neboť je po těchto pomůckách značná poptávka. V nabídce materiálů pro primární vzdělávání vždy nalezneme pomůcky s určením vyznačeným v záhlaví jako "volná práce", "práce podle týdenního plánu", což se vše týká otevřeného vyučování. Pokud jsou někde učitelé zvyklí pracovat spíše tradičním způsobem a nemají o pomůcky pro otevřené vyučování dostatečný zájem, vydavatele to nepodněcuje k jejich nabídce.

Pro samostatnou práci je i u nás k dispozici stále více pomůcek a materiálů. Je však možné vyrobit si některé základní materiály svépomocí. Ukázky těchto materiálů jsou dokladem, že i tato cesta je schůdná. Ostatně i v zahraničí došlo k rozvoji metod otevřeného vyučování nejprve díky osobní angažovanosti jednotlivých učitelů.

Základním účelem pomůcky pro volnou práci je nabídnout dětem činnosti, které vedou k učení - k procvičování, opakování, upevnění látky, ale i k novému poznávání. Učebnice, pracovní sešity a pracovní listy obsahují celou řadu cvičení a úkolů, které se při školní práci využívají. Při volné práci se však mění způsob zacházení s těmito úkoly. Podstatou volné práce je, že si žák vyhledává úkol převážně sám (řídí se svým týdenním plánem) a následně na úkolu pracuje. Pro takový postup se velice dobře osvědčuje kartotéka úkolů.

Kartotéka úkolů

Ve složce nebo v krabici je na tvrdším papíru několik lístků.

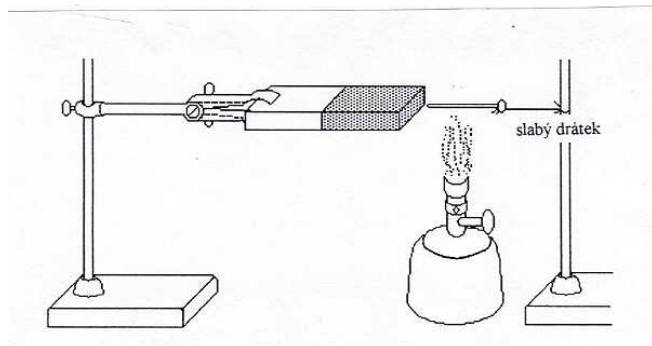

Kartotéční lístky obsahují podrobný popis úkolů, které je třeba splnit. Jedná se o úkoly pro individuální práci, práci ve skupinách apod. Soubory lístků jsou označeny podle oblastí učiva. Tento lístek je určen pro individuální práci.

MAGNETISMUS A TEPLOTA

Za normálních podmínek magnet hřebík nejen přitahuje, ale je schopen udržet jej ve vzduchu ve vodorovné poloze. Sleduj, co se stane, když potom hřebík zahřeješ.

Pomůcky: 2 stojany (1 s úchytou pro magnet). Tyčový magnet, plynový kahan, tenký železný drát, zapalovač.

Připevni hřebík na tenkém drátku k tyči stojanu a na druhý stojan připevni do úchytky magnet. Magnet udrží hřebík ve vzduchu. Hřebík se nesmí magnetu dotýkat.

Zapal kahan, opatrně hřebík zahřívaj.

POZOR! Magnet se nesmí zahřát, jinak hrozí jeho zničení.

Dobře se dívej a zkus objasnit, co jsi pozoroval (pozorovala).

Nech hřebík vychladnout a přiblíž jej opět k magnetu. Jak se bude chovat hřebík nyní?

Kartotéční lístek s úkolem pro zajímavý experiment. Pro otevřené vyučování je charakteristické, že se zadávají komplexnější úkoly – o tomto experimentu je možné napsat stručnou zprávu. Tak se při volné práci prolínají různé oblasti učiva.

Kartotéční lístky obsahují nejrůznější úkoly pro práci v jednotlivých oblastech učiva. Není problém si takové lístky vytvořit sám – sama nebo spolupracovat s ostatními vyučujícími. Vytváření kartotéky úkolů je tvůrčí činnost, která se časem zúročí, neboť samostatná práce dětí "uvolňuje vyučujícím ruce".

Pracovní listy

Nabídka úkolů pro volnou práci musí být velice pestrá. Úkoly obsažené v kartotéce je možné doplnit dalším osvědčeným způsobem.

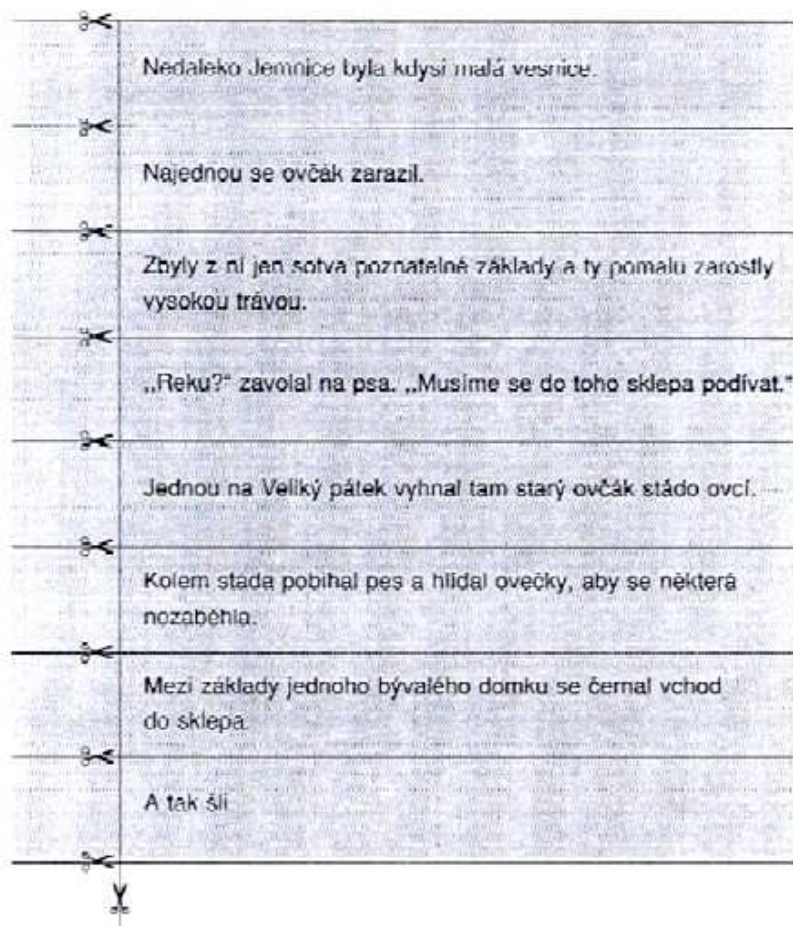
Úkoly se dětem často zadávají i formou pracovních listů. Na rozdíl od listu kartotéky je pracovní list určen k tomu, aby se na něm zadaný úkol přímo plnil. Každý pracovní list obsahuje konkrétní úkoly a zpravidla i místo na jejich řešení. Když je úkol splněný a list vyplněný, zakládá se do desek, které má každý žák k tomu účelu k dispozici (tzv. žákovské portfolio).

Pokud se řešení úkolu zapisuje na pracovní list, je tento list jen na jedno použití. To je určitá nevýhoda oproti kartotéčním lístkům, které můžeme používat stále. Pracovní list však umožňuje zadávat rozmanité úkoly bezprostředně související s právě probíranou látkou. Úkoly mohou být určené i na delší dobu, žák se k nim může během týdne vracet.

PRACOVNÍ LIST

Vyprávění

- a) Podle vyznačení vystřihní jednotlivé větné celky a uspořádej je v souvislý text.
- b) Oddělí odstavce.
- c) Ve vyprávění pokračuj a dokonči ho.
- d) Vymysli vhodný nadpis.

Pracovní list pro výuku českého jazyka. Je určen k individuální práci a vhodným způsobem kombinuje intelektuální a manuální činnosti.

Pracovní listy použijeme po probrání určitého okruhu učební látky. Pracovní list může být i součástí týdenního plánu (viz "Týdenní plán"). Je třeba mít pracovní listy v zásobě pro žáky, kteří pracují rychlejším tempem. Pracovní listy jsou uloženy společně s ostatními pomůckami příslušné oblasti učiva.

Kontrola zpracování pracovního listu závisí na povaze úkolu. Některé úkoly si může stejně jako v případě používání kartotéky zkontrolovat žák sám, musí však být k dispozici vzor správného řešení. Úkolem kontroly lze pověřit i spolužáka. Zkušenosti z praxe ukazují, že náročnější úkoly by měl překontrolovat vyučující, který zároveň výkon žáka patřičně ocení.

Způsob zadávání úkolů při volné práci může být velmi rozmanitý. Nabízené materiály (pracovní listy, kartotéka apod.) podporují dětskou samostatnost a činorodost. Vyučující má velkou volnost v tom, jaké úkoly použije a jakou zvolí formu pro jejich zadání. Z hlediska používaných materiálů může být práce v každé třídě realizující otevřené vyučování jiná. V čem se třídy shodují je styl práce.

Ke zpracování materiálů pro volnou práci je důležitá připomínka týkající se jejich vnější podoby. Formální stránku těchto materiálů není třeba přeceňovat. Pokud je pracovní list - list z kartotéky dobře čitelný a především pro děti srozumitelný, splní svůj účel bez ohledu na vnější úpravu.

V poslední době se můžeme stále častěji setkat s pracovními listy dostupnými na internetu nebo pracovními listy generovanými počítačovým programem.

Dostupnost pracovních materiálů

Při volné práci musí být materiály, s nimiž žáci mají pracovat, snadno dostupné. Osvědčují se například již zmíněné krabice s listy uspořádanými jako kartotéka, které jsou ve třídě v regále podle jednotlivých oblastí učiva.

Pracovní listy je možné uložit do plastových košíků - zásobníků na papíry, odkud si je žáci sami berou (Grundschule Zittau, 3. třída).

10. Hodnocení při otevřeném vyučování

Otevřené vyučování je nový způsob školní práce, který vyžaduje i netradiční způsoby hodnocení. Místo dosud běžného známkování se například používá širší slovní hodnocení.

Hodnocení v procesu učení má různé úrovně - od posouzení jednotlivého výkonu až po zhodnocení za delší časové období. Hodnocení by mělo být pojato i jako dialog. Kdo se učí, potřebuje se o tom i poradit. Pouhé konstatování - to je dobře, to je špatně - proces učení příliš nepodporuje.

Při hodnocení činnosti dětí je třeba dodržovat určité zásady.

1. Hodnotíme vždy činnost žáka resp. její výsledek, nikoliv žáka samotného. Zejména se musíme vyvarovat negativního hodnocení typu "jsi popleta", "jsi hloupej, neposlušnej" apod. Hrozí totiž nebezpečí, že se dítě se svým posouzením postupně ztotožní (jsem lenoch, co s tím nadělám?). Není ani vhodné příliš zdůrazňovat dobré vlastnosti a schopnosti žáka způsobem "jsi vynikající počtář" apod., což vede někdy k přehnanému sebevědomí.

2. Hodnocení vykonané práce musí mít podporující charakter. Někdy je nutná značná dávka empatie. Pokud si žák stěžuje na obtížnost úkolu, je třeba mu dát nejprve zapravdu - z jeho pohledu je úkol skutečně těžký. Pak hledáme cestu, která vede ke splnění úkolu.

3. Hodnocení je důležitou informací pro žáka samotného i pro jeho rodiče. Zejména hodnocení za delší období by mělo obsahovat informace nejen o výsledcích, ale i o průběhu učení. Krom konstatování dosažené úrovně je třeba věnovat pozornost doporučení, jak lze výsledky v příštím období zlepšit.

4. Bereme v úvahu, že dosažené výsledky jsou do značné míry ovlivněny osobními dispozicemi a předpoklady (nadáním). Při hodnocení je třeba posuzovat, jak se mění výkon a výsledky každého jednotlivce, nikoli porovnávat žáky mezi sebou navzájem.

Způsoby hodnocení při otevřeném vyučování.

Změna tradičního postupu výuky - jeho "otevření" přináší i potřebu změnit zažitě (tradiční) způsoby hodnocení. Při otevřeném vyučování by úsilí žáků nemělo směřovat k získání co největšího počtu dobrých známek. Motivem k práci nemá být odměna přicházející z vnějšku (popřípadě vyhnutí se trestu, kterým je špatná známka), nýbrž zážitek úspěšného splnění určitého úkolu, pocit z dobře vykonané práce, z úspěšného učení. Při otevřeném vyučování, kde se těžiště přesouvá do volné práce, je zkouškou znalostí a dovedností už sama práce s pracovními listy, plnění úkolů z týdenního plánu, práce s kartotékou úkolů. Plnění úkolu daného týdenním plánem má v podstatě stejnou funkci, jako zvláštní "prověrka" (např. desetiminutovka) v tradičně vedené výuce.

Znalosti dětí se prověřují průběžně (současně je možné okamžitě opravit chybu). I při otevřeném vyučování se zadávají různé písemné práce, diktáty, prověrky testy apod., mají

však spíše charakter diagnostické činnosti. Namísto hodnocení známkou s používá hodnocení na škále splnil - nesplnil.

Při otevřeném vyučování je třeba hodnotit, jak jsou splněny jednotlivé úkoly obsažené v týdenním plánu. Rozhodující je, zda je příslušný úkol splněn. Je možné, aby si splnění úkolu poznamenal každý sám. Některé úkoly si mohou kontrolovat žáci navzájem. Kontrolu splnění určitých úkolů si vyhradí vyučující. To vše je předem připraveno v týdenním plánu.

TYDENNÍ PLÁN				
OD 24. ledna		DO 28. ledna		
JMÉNO:		KONTROLA		HOTOVO
PŘEDMĚT:		SÁM	ŽÁK	UČ
MATEMATIKA	Procvičovací sešit strana 21 cvičení 1.			☐
	Pracovní list strana 13 - druhá křížovka.	☐		
ČESKÝ JAZYK	Pracovní sešit strana 54 cvičení d.		☐	
	Samohlásky krátké: _____	☐		
	Napiš rýmy ke slovům:		☐	
	pes - Jítka - blá - ulice -		☐	
PRVOUKA	Čím měříme čas?		☐	
	Co ukazuje malá ručička?		☐	
	Co ukazuje velká ručička?		☐	
			☐	
ČTENÍ	Pohádka Zlatá liška strana 7. Nakresli lišku z pohádky.			☐
PSANÍ	Písanka strana 15.			☐
DOMÁCÍ ÚKOLY	Za domácí úkol si dodělej vše, co jsi nestihl(a) ve škole.			☐
Co mě bavilo:				
Co mi dělalo problémy:				
Co se mi nelíbilo a proč:				
Jak hodnotím práci:	Sebe	Žáků	Učitelky	
Co bys chtěl(a) dělat ve škole zítra:				
Poznámky a hodnocení:				
PONDĚLÍ	ÚTERÝ	STŘEDA	ČTVRTEK	PÁTEK

Z obrázku je zřejmé, jak je připravena evidence splněných úkolů přímo v týdenním plánu. Po splnění úkolu se čtvereček označí (X). Týdenní plán je možné využít i k záznamu dalších údajů a informací, které s hodnocením souvisejí.

Součástí školního hodnocení je vysvědčení. Z tradic našeho školství vychází hodnocení jednotlivých vyučovacích předmětů číslicí - známkou (1 = nejlépe, 5 = nejhůře). Toto kvantitativní hodnocení známkami je možné nahradit slovem (3 = dobře aj.), na podstatě hodnocení se však nic nemění. Nový zákon o vzdělávání v § 51 uvádí, že hodnocení výsledků vzdělávání na vysvědčení je vyjádřeno klasifikačním stupněm, slovně nebo kombinací obou způsobů. O způsobu hodnocení rozhoduje ředitel školy se souhlasem školské rady.

Pro otevřené vyučování je mnohem vhodnější než tradiční klasifikace využívání širšího slovního hodnocení, při němž se dosažená úroveň znalostí, dovedností a vlastností a celkový průběh učení v daném časovém období stručně popíše. Vysvědčení má tak charakter zprávy o učením vývoji žáka. Tuto zprávu projednává vyučující společně s rodiči a dítětem.

Základní škola a Mateřská škola Suchý Důl,
okres Náchod
 Suchý Důl 24, 549 62 Suchý Důl
 tel. 491 541 13 IČ 75016311
 e-mail: skola@suchydul.cz www.suchydul.cz
 č.ú. 78-885820237/0100

SLOVNÍ HODNOCENÍ

jméno: Michal

datum narození: _____

školní rok: 2005/2006 II.(1.ročník)

1.pololetí

Milý Mišo,

oceňuji tvou snahu za celé první pololetí. Dokázals, že školní povinnosti dobře zvládáš a projevuješ zájem o školní práci. Velmi brzy, s radostí a porozuměním začals číst první slova. Ovládáš rozklad slova na hlásky a rozumíš obsahu slova. Naučil ses všechny hlásky a orientuješ se dobře i v malých písmenech. Ve psaní zvládlš uhlavně uvolňovací cviky a snažíš se pečlivě psát i první psací písmena a spojovat je ve slova. Dovedeš již napsat jednoduchá slova i psacím písmem.

V matematice máš velmi dobrou logickou představivost a rozumíš přiřazování určitého počtu od 1 do 10, pochopilš i znázornění čísel 11- 20. Pracuješ sice pomaleji, ale pečlivě a bez chyb. Věřím, že s trochou elánu z tebe bude zakrátko výborný matematik.

Baví tě povídání o přírodě, zvířatech a technice kolem nás. Dovedeš svým kamarádům srozumitelně sdělit svůj názor. Tvoje výslovnost je jasná, přesvědčivá a srozumitelná. Dovedeš správně a s přemýšlením odpovědět na otázku. Nebojíš se zeptat na to, co tě zajímá.

Rád maluješ, zejména zvířata. Svým obrázkům zkus dát více nápadů a fantazie, vždyť jsi šikovný malíř a každé dílo zaslouží na výstavu. Jen se neboj i šitěcem znázornit představu na velké plochy. Zážitek je pro tebe také tělocvik. Rád hraješ hlavně míčové hry. Vážím si tvé upřímnosti a snahy o porozumění. S ostatními vycházíš vcelku dobře a zkus do dalšího pololetí být i nadále tím, čím opravdu chceš být.

Přeji ti, aby se ti nejen ve škole dařilo a ty měl ze své práce radost a potěšení. Užij si svého prvního vysvědčení společně s těmi, které máš rád a věřím, že naše další společná práce bude tak jasná bez problémů, jako snad nesutále do dnešního dne. Držím ti palce...

v Suchém Dole, 31.Jedna 2006 třídni učitelka.....

Širší slovní hodnocení využívá stále více učitelek a učitelů. Zejména na prvním stupni je možné využít všech jeho předností - zejména možnosti vyjádřit podrobněji dosažené výsledky, rozepsat klady i zápory a naznačit cestu pro další zlepšení výsledků.

Zpracování vysvědčení se slovním hodnocením je jistě náročnější, než pouhé zapsání známek. Vyučujícím však dává možnost zamyslet se nad každým dítětem a především jemu i rodičům naznačit cesty, jak je možné dospět ke zlepšení. Slovní hodnocení je možné psát dětem formou dopisu od pana učitele nebo paní učitelky (viz obrázek), používá se i formulář školního vysvědčení.

Sebehodnocení

Hodnocení ve škole bylo donedávna chápáno jako činnost, kterou provádí výhradně vyučující. V poslední době se však stále více hovoří o sebehodnocení (autoevaluaci) žáků, které má pro každého při učení velký význam. Žáci se tak stávají z pouhých pasivních příjemců pokynů a informací vyučujících aktivními subjekty v procesu učení, jsou nuceni více přemýšlet o učivu, o svém vlastním úsilí se ho zmocnit, o svých možnostech splnění

zadaných úkolů a postupného rozvoje. Větší zainteresování na svém učení vede i k dosažení lepších výsledků.

Při změně tradičního pojetí školní práce, která může nastat po zpracování školního vzdělávacího programu využívajícího prvky otevřeného vyučování (nová úprava učebny, zavedení volné práce do rozvrhu činností, používání týdenních plánů apod.), mohou být zavedeny i další novinky. Například na připraveném formuláři si každý zapisuje hlavní činnosti v jednotlivých oblastech učiva v příslušném měsíci a zároveň si poznamenává, jak úkoly zvládl. Z pohledu žáka je důležité si uvědomit co umím dobře, co mohu ještě zlepšit, co pro to mohu sám udělat, co nového bych se chtěl ještě naučit apod.

O sebehodnocení s dětmi hovoří vyučující i rodiče a tak podporují jejich učební i osobní rozvoj. Je to jedna z cest, jak přispívat k rozvíjení klíčové kompetence, která je v seznamu v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání uvedena na první místě - kompetence k učení.

Hodnocení mé práce za měsíc září :

Př.	Učivo	Zvládl(a)		
		U	Č	N
Čj	abeceda.			
Ma	očíslování do 20 přes desítky.			
Prv/ Př	ovládám se psaním.			
VI				
Aj	rodina - family.			
Vv+ Pč	zapouštění barvy. skládání lodičky.			
Tv	Účtení příhrádkami.			
Hv	Tón a rytm. žáčka na slova práce			
Cho	mluvil jsem nestoučel			

Podpis žáka: Holánek P. Podpis učitele: Kamila K.
Podpis rodičů: Holánek

Jedna ze stránek sešitu „Hodnocení mé práce – moje cesta k úspěchu“ používaného v ZŠ Dubňany. Na dalších stránkách žáci zaznamenávají odpovědi na otázky Co umím dobře, Co mohu ještě zlepšit, Co pro to mohu já udělat, Co nového bych se chtěl naučit.

Principy otevřeného vyučování nalézáme stále častěji i v našich školách. Současná proměna našeho primárního vzdělávání připomíná v mnohém situaci ve vyspělých evropských zemích v 70. a 80. letech minulého století, kdy se šířila koncepce otevřeného vyučování a v mnoha třídách postupně nahrazovala způsoby práce pocházející ze století devatenáctého. Nová kurikulární politika předpokládá zpracování vlastního školního vzdělávacího programu v každé škole, aby bylo možné podle něj začít v 1. resp. 6. třídě

pracovat od počátku školního roku 2007/2008. Práce na školním vzdělávacím programu je dobrou příležitostí k "objevení" způsobů výuky, které se v mnohém blíží metodám otevřeného vyučování.

V ZŠ Dříteč používají žáci tzv. úkolníček, který je zpracován na podobném principu jako týdenní plán. Obsahuje seznam úkolů na příslušný týden a zároveň i hodnocení, jak byly úkoly splněny. V tomto případě je hodnocení provedeno tradičními známkami.

Rodiče úkolníček podepisují a tak jsou o tom, co se děje ve škole, informováni.

ÚKOLNÍČEK (13.3 - 18.3) PRO 3.ROČNÍK

JČ	2- K str. 24/7 opis	K-26 K str. 26 opis	K-28 K str. 28 opis	SD/ str. 31	SD str. 31a.b	K slovní druhy NAUČ SE
MA	1/3 str. 38/7	2/6 str. 8/9, 12	3/7 první 3 sloupce	4/3 4.3.5		
ČT/PS	1/5 1/5.3.5.5.5					
PRV						
OSTATNÍ						

Eliska
Friedmanová

11. Projekty - součást otevřeného vyučování

Projektová metoda je významnou alternativou k tradičnímu pojetí výuky. Při otevřeném vyučování se často využívá. Podstatou projektové výuky je předložení určitého úkolu, který má komplexnější charakter a který děti musí řešit.

Principy projektové metody vycházejí ze zásad pedagogického progresivismu formulovaných v USA již koncem 19. století (John Dewey). Myšlenková východiska, směřující k projektové metodě, nalezneme u všech velkých pedagogů, ať už to byl například J. A. Komenský a jeho Schola ludus nebo J. H. Pestalozzi, vychovávající děti švýcarských sedláků k praktickým činnostem apod. V meziválečném Československu měla projektová metoda významné místo v reformě orientovaných školách. V současné době se u nás projektová metoda stále více rozšiřuje.

Výsledkem projektu je zpravidla určitý výtvar - produkt, který žáci postupně vytvářejí. Zadání úkolu, který směřuje k řešení projektu, vzbuzuje zájem o získávání poznatků i dovedností. Motivace vyplývá z potřeby vyřešit úkoly, učení je v této situaci velice intenzivní.

Základní problém – pojetí výuky

V mnoha školách dosud převažuje slovně názorné a transmisivní pojetí výuky. Přeceňuje se výklad učitele - předávání (přenos – transmise) poznatků. Žák je zatlačen do pasivity, spíše poslouchá, zapisuje si, pozoruje, vštěpuje si poznatky do paměti, později je reprodukuje. Vyučovací proces má obvykle jednoduché schéma - motivace, prezentace učiva, procvičení (fixace), prověření naučeného (zkoušení). Nové přístupy ke vzdělávání vycházejí z nových poznatků pedagogické psychologie a psychodidaktiky o procesu učení.

Například konstruktivistická koncepce učení zdůrazňuje, že učení je z pohledu žáka aktivní proces, jímž si sám vytváří (konstruuje) své vědění. Je to proces založený na řešení problémů, kdy se předchozí informace a zkušenosti spojují se zkušenostmi novými. Každý si vytváří vlastní stále se rozšiřující poznání. Učitelky a učitelé opouštějí roli pouhých "předavačů" vzdělávacích obsahů a cvičitelů správných činností a stávají se podporovateli - usnadňovateli (facilitátory) učení. Takové pojetí výuky ovšem nutně vede k revizi mnoha tradičních názorů a zvyklostí. Například při otevřeném vyučování je běžné, že žáci nesedí v tradičně uspořádaných lavicích - pracovat se může i na zemi.

Mezipředmětové vztahy a souvislosti

V tradiční škole je učivo rozděleno do vyučovacích předmětů. To souvisí s vývojem vědních oborů a narůstáním objemu poznatků. Systém rozčlenění obsahu vzdělávání do

oddělených „předmětů“ v sobě skrývá riziko. Žákům se totiž obsah vzdělávání nabízí jakoby v samostatných nádobách a očekává se, že si potřebnou syntézu vědění vytvoří každý sám.

Problémy izolace jednotlivých předmětů a potřeba propojování vzdělávacích obsahů se v tradiční pedagogice řeší jako otázky mezipředmětových vztahů. Vždy bylo zřejmé, že úzká specializace předmětů může vést k poznatkové roztržiténosti a k nepochopení souvislostí. Tendence k „předmětovému“ pojetí obsahu vzdělávání je však stále silná.

Aby škola pomohla dětem orientovat se ve složitém světě přesyceném informacemi a vedla k pochopení souvislostí, musí výuka místo probírání jednotlivých více či méně izolovaných témat směřovat k integraci vzdělávacích obsahů.

Integrace vzdělávacích obsahů

Školní vzdělávací program (školní kurikulum) je možné alespoň pro nižší ročníky prvního stupně založit na integrované výuce.

Podstatou integrované výuky je hledání a nalezení určitých témat učiva, která je možné spojit bez ohledu na jejich původní začlenění do tradičních předmětů.

Na prvním stupni základní školy má integrovaný charakter například prvouka. Integraci je však možné prohlubovat a uvažovat o propojení čtení, psaní (seznamování s gramatickými pravidly), matematiky, vlastivědy, přírodovědy, jednotlivých výchov apod.

Při integraci výuky jde o to, jak naplnit vyučovací dobu, aby v ní byla obsažena jednotlivá témata a činnosti ze všech oblastí uvedených v rámcovém vzdělávacím programu. I když realizaci integračních záměrů může naznačovat školní vzdělávací program, zůstane nakonec na každém učiteli a učitelce, aby sami při výuce požadavky na integraci uskutečnili.

Projekty - cesta k integrované výuce

Při projektové metodě se pojímá edukační proces integrovaně. Obsahem vyučování přestává být izolované téma „předmětů“. Stávají se jím určité problémy, které je třeba při projektu vyřešit. Výuka vedená klasickým stylem výkladu učitele samozřejmě zcela nezmizí, spousta věcí je třeba dětem vysvětlit. Těžiště se však přesouvá do řešení úkolů v rámci projektu. Přitom si žáci znalosti ještě doplňují a upevňují. Podstatné je, že si poznatky vkládají do širších souvislostí, aby je mohli později využít.

Při práci na projektech je úkolem učitele naplnit vyučovací dobu činnostmi s takovým obsahem, aby byla probírána a procvičována témata z jednotlivých oblastí rámcového vzdělávacího programu. Pro pedagoga, který je zvyklý tradičním způsobem probírat látku a

postupovat podle učebnice, je to velice obtížný úkol. Dosavadní úspěchy s projektovou výukou v mnoha třídách a školách dokazují, že si nové způsoby školní práce získávají oblibu. V zemích EU se v oblasti primárního vzdělávání projekty stávají běžnou metodou práce ve škole. Předchozí „tradiční – klasická“ výuka je posuzována jako překonaná záležitost 19. a 20. století.

Projektová metoda není v některých našich školách žádná novinka. Můžeme se odvolat na historii – projekty připravovali učitelé našich reformních škol již ve 30. letech 20. století. I v pozdější době někteří vyučující pracovali metodami odpovídajícími projektové metodě, i když svoji výuku takto nenazývali – hlásit se k východiskům pragmatické pedagogiky nebylo v éře socialistického školství možné. Teprve po roce 1989 se projekty staly součástí školní práce.

Propojovat obsahy předmětů umožňovaly pokyny MŠMT již od poloviny 90. let (organizace výuky v celcích pojatých odlišně od tradičních vyučovacích hodin, kombinace učiva za účelem jeho integrace, nepravidelné rozvržení výuky, sdružování tříd, modulové uspořádání učiva apod.). Nyní je třeba zakotvit požadavky na uplatňování projektové metody ve školním vzdělávacím programu. Pak už jde jen o odvalu a vlastní schopnost nové metody prosadit.

V našich školách v současnosti už probíhají stovky výukových projektů. K popisu jednoduchého projektu stačí jedna stránka. Stručný popis poslouží jako nápad a inspirace, detaily realizace projektu ve své třídě si musí promyslet každý vyučující sám.

Důležitou fází práce na projektu je prezentace. Poté, co jednotlivé skupiny zpracují své podklady a vytvoří například plakát s údaji k danému tématu, se tento plakát může vyvěsit ve třídě nebo na chodbě (ZŠ Praha – Braník).

12. Spolupráce s rodiči

Úzká spolupráce s rodiči je významným předpokladem i znakem otevřeného vyučování. Zainteresování rodičů na nových formách školní práce probíhá ve dvou etapách. V první řadě je třeba rodiče získat pro myšlenky otevřeného vyučování, protože některé věci se budou ve třídě odehrávat jinak, než je obvyklé v tradiční škole. Je všeobecně známé, že někteří rodiče zaujmají k novinkám ve školní práci zdrženlivý postoj, zejména pokud se v ní objevují prvky liberalizace, což se nepochybně týká i otevřeného vyučování. Ještě více konzervativní názory mívají prarodiče. Malý zájem rodičů o změny je jedna z hlavních překážek rychlejších změn ve způsobech vzdělávání. Představu "dobré a správné školy" si člověk často nese ze svého dětství a tato často více než 50 let stará představa může být ve značném rozporu se současnými pedagogickými a psychologickými poznatky. Někteří dospělí mají naopak z doby svého dětství špatné vzpomínky na školu - ti mohou vidět v otevřeném vyučování zajímavou nabídku pro své děti.

Pokud rodičům zaručíme, že změna metod nebude znamenat pro děti žádnou újmu v jejich intelektuálním vývoji a že naopak přispěje k větší spokojenosti se školou, lze je pro spolupráci získat. Zejména je nutné vysvětlit podstatu otevřeného vyučování, především podstatu metod volné práce. Je vhodné způsob práce podle týdenního plánu ukázat - rodiče mohou při třídní schůzce převzít na chvíli roli žáků a zkusit si, jak práce podle týdenního plánu vypadá.

Návštěvník - například maminka některého žáka nebo žákyně - se časem změní z pouhého pozorovatele ve spolupracovníka vyučujícího. Rodiče mohou některým dětem pomáhat při práci, věnovat se s nimi určitému problému apod.

Druhá fáze zainteresování rodičů na otevřeném vyučování spočívá v navázání takového kontaktu, který umožní bez zábrán spolupracovat při vyučování. Rodiče (prarodiče) musí mít možnost kdykoli přijít do třídy a zúčastnit se výuky. V čase volné práce, kdy děti samostatně pracují, nepůsobí toto „otevření dveří školy“ žádný problém - děti si na další účastníky vyučování rychle zvyknou a pak již nikdo nemůže působit ve třídě rušivě.

Možnost takové pomoci svému dítěti uvítají zejména rodiče, kteří vědí o některých problémech svých dětí (specifické potřeby učení apod.). Rodiče mohou pomáhat také při

přesnídávce, mohou se zapojit do přípravy některé pomůcky, do práce na projektu. Mohou jako odborníci v určitých oblastech vnášet životní realitu do běžné školní práce.

V některých školách, kde se dlouhodobě buduje pevná spolupráce mezi rodinou a školou, rodiče pomáhají s výzdobou, s úklidem, pomáhají ve školní knihovně apod. Třídní schůzka se stává přátelským setkáním, které podporuje spoluzodpovědnost všech na výchově a vzdělávání dětí.

Jednou z možností spolupráce rodičů (prarodičů) se školou je spoluúčast při výuce. Ve školním vzdělávacím programu může být zakotvena zásada, že po předchozí dohodě mohou rodiče přijít do kdykoliv. Při výuce mohou být pomocníky - mohou dětem s určitými úkoly pomáhat, mohou se věnovat dětem se specifickými potřebami učení. Je důležité, když děti poznávají, že se rodiče skutečně zajímají o jejich učení.

Velké možnosti spolupráce s rodiči a prarodiči se nabízejí při organizování různých projektů.

Cíle školní výuky – znalosti, dovednosti, kompetence postoje atd. se neplní jen při klasické organizaci vyučování. Velké možnosti nabízí i „otevření vyučování“ – práce mimo školní učebnu, spoluúčast rodičů apod.

13. Klíčové kompetence

Smyslem a cílem školního vzdělávání je vybavit žáky souborem klíčových kompetencí a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění v životě. Otevřené vyučování umožňuje efektivně rozvíjet některé kompetence a proto se může stát vzdělávací strategií, kterou školní vzdělávací program bude preferovat.

Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot. Rámcový vzdělávací program stanoví 6 základních kompetencí. K jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.

Metody otevřeného vyučování přispívají k rozvíjení celé řady kompetencí mnohem efektivněji, než metody tradičně používané.

1. Kompetence k učení

Člověk má umět vybírat si a využívat pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie. Otevřené vyučování k získání těchto kompetencí nabízí mnoho příležitostí. Například zadání týdenního plánu znamená, že je žák postaven před úkol učit se rozvrhnout si práci. Postup plnění jednotlivých úkolů není předem stanoven. Při otevřeném vyučování je práce organizována tak, že po zevrubném seznámení s určitým úsekem učiva (může být provedeno frontálně) žáci vstupují do fáze procvičování a upevnění dovedností a poznatků a přitom si již sami vybírají vhodné pracovní materiály, pracují s nimi, radí se spolu navzájem, kontrolují si výsledky. Zkušenosti ukazují, že učení, při němž si žáci svou práci mohou sami organizovat, silně podporuje vnitřní motivaci (učení děti baví). Tím se posiluje důležitá složka kompetence k učení - rozvíjení pozitivního vztahu k učení.

Týdenní plán nestanoví ani pořadí uložených úkolů, ani místo, kde má žák úkol plnit.

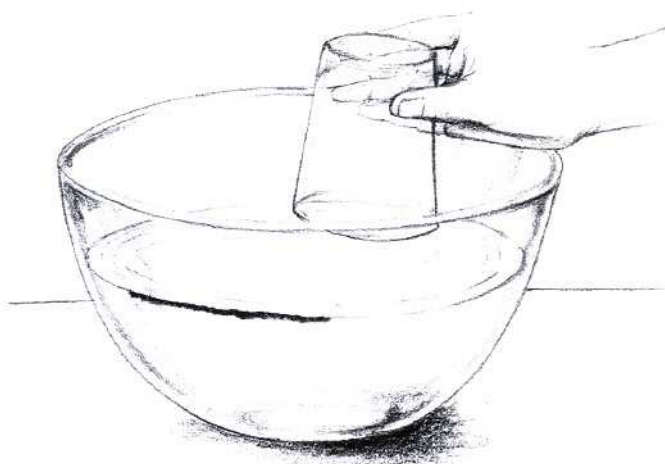
Otevřené vyučování podporuje rozvoj kompetencí k učení zejména tím, že žáky podněcuje, aby si plánovali své učební činnosti.

2. Kompetence k řešení problémů.

Při otevřeném vyučování se žákům nabízejí k řešení různé úkoly – například formou pracovních listů. Tyto úkoly mohou nabízet různé varianty řešení a podněcovat k hledání vhodných postupů. Žáci se tak učí odhalovat a řešit problémy. Prostor pro formulaci problémových úloh se při otevřeném vyučování vytváří mnohem snadněji, než při výuce vedené tradičními postupy.

Také nabídka různých úkolů představuje pro žáky určitý problém, jaké úkoly si zvolit, v jakém pořadí je řešit. Žák není jen pasivním vykonavatelem pokynů vyučujícího – musí řešit problém, jak si učivo aktivně osvojovat.

Vlastnosti vzduchu

1. Naplň skleněnou misku asi do jedné poloviny vodou. Označ popisovačem výšku hladiny.

2. Přemýšlej: Co se stane, když do misky s vodou vložíš skleničku dnem nahoru a zatlačíš ji dolů?

3. Udělej tento pokus.

4. Co jsi pozoroval - pozorovala?
Pokus se to vysvětlit.

Pracovní list staví před žáka několik úkolů, které vedou k přemýšlení o problému. Důležité je, že žáci jsou vedeni k formulování svých myšlenek.

Důležitým znakem otevřeného vyučování je také vhodné uspořádání pracovního prostředí, kdy se mohou k učebním činnostem a k řešení úkolů využívat různé prostory v učebně i prostory mimo učebnu. Tím se podněcuje rozvoj uvažování o možnostech řešení problémů. Samostatnost při rozhodování vede i k podpoře a rozvíjení zodpovědnosti.

Otevřené vyučování podporuje rozvoj kompetencí k řešení problémů zejména tím, že úkoly pro volnou práci jsou zpravidla formulované jako problém a žáci mají při jejich řešení více možností.

3. Kompetence komunikativní.

Na rozdíl od tradiční výuky, při níž převažuje jednosměrná komunikace – vyučující hovoří (vykládá látku, dává pokyny apod.) a žák naslouchá, klade otevřené vyučování důraz na vzájemnou komunikaci. Část denního programu představují diskuse – rozhovory. Předmětem rozhovorů je vše, co se děje ve škole (rozhovory k jednotlivým probíraným tématům) i v okolí dětí mimo školu (například v rodině).

Žáci sedí na koberci nebo na židličkách v kruhu. Jsou stanovena pravidla – například naslouchat ostatním, snažit se jim porozumět, zapojovat se do diskuse, vhodně argumentovat, obhajovat svůj názor. Rozhovory se vztahují i k probíranému učivu a přispívají k lepšímu pochopení látky.

Otevřené vyučování podporuje rozvoj komunikativních kompetencí zejména tím, že žáci jsou vedeni k pravidelné výměně názorů při rozhovorech v kruhu.

4. Kompetence sociální a personální.

Aby žáci uměli spolupracovat ve skupině, přijímali určité role pro práci ve skupině a pozitivně ovlivňovali kvalitu společné práce, musejí tímto způsobem pravidelně pracovat. Při otevřeném vyučování se většinou pracuje v malých skupinách – obvykle v počtu 4 až 6 u spojených školních stolečků. Některé úkoly jsou zadány tak, že se podílejí všichni, některé plní žáci ve skupině jako své vlastní úkoly. Mohou si pomáhat. Práce ve skupině je individuální činnost, která podporuje sebedůvěru a vede k pocitu sebeuspokojení a sebeúcty. To se týká i těch úkolů, které se plní společně.

Otevřené vyučování podporuje rozvoj kompetencí sociálních a personálních zejména tím, že žáci pracují převážnou většinu učební doby v malé skupině.

5. Kompetence občanské

Občanské kompetence jsou takové znalosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty, které umožní žákům v dospělosti plnohodnotné zapojení do života občanské společnosti. Školní třída představuje při otevřeném vyučování skupinu, kde platí určité společenské normy a jednotlivé činnosti probíhají podle stanovených pravidel (např. pravidla pro volnou práci). Na tvorbě pravidel pro činnosti i pro vzájemné soužití se podílejí všichni společně – děti i vyučující. Dodržování pravidel vyžaduje odpovědný přístup, který je podmínkou, že otevřené vyučování bude fungovat. Důležitým znakem práce při otevřeném vyučování je spolupráce a vzájemná pomoc při řešení společných i individuálních úkolů. Některé z občanských kompetencí uvedených v RVP (např. ochrana životního prostředí, pozitivní postoj ke kulturním tradicím aj.) jsou mezi základními požadavky na práci ve škole.

Otevřené vyučování podporuje rozvoj občanských kompetencí tím, že je zahrnuje do

základních pravidel soužití ve třídě. Žáci si uvědomí, že tyto kompetence jsou podmínkou úspěšné práce.

6. Kompetence pracovní

Učení je při otevřeném vyučování chápáno jako pracovní činnost, jako plnění určitých úkolů, které zadává vyučující a které si navíc každý podle nabídky stanoví i sám pro sebe. Zamyšlení nad týdenním plánem má vyvolávat představu o tom, jakými cestami bude jednotlivých cílů dosaženo. Během plnění úkolů dochází k adaptaci a přizpůsobení novým podmínkám.

Při otevřeném vyučování je část úkolů zaměřena i k praktickým činnostem, v nichž se spolu se získáváním poznatků rozvíjejí jednotlivé pracovní dovednosti.

Otevřené vyučování podporuje rozvoj pracovních kompetencí zejména tím, že pojímá učení jako pracovní činnost vedoucí k realizaci určitého záměru.

14. Začínáme s otevřeným vyučováním

Po prostudování tohoto textu se pro jeho využití ve školní praxi nabízí základní otázka: Jak začít? Otevřené vyučování nabízí především řadu námětů. Některé z nich mohou být z individuálního pohledu zcela nové, jiné se již používají či začínají používat. Individuální pokrok jednotlivých učitelů – učitelek i vedoucích pracovníků škol ve znalostech a názorech na používané metody školní práce je velice rozmanitý. Pro někoho může být dokonce otevřené vyučování neakceptovatelný podnět k opuštění „osvědčených“ metod práce, pro jiného je to naopak zajímavá pedagogická výzva.

Pro různé didaktické inovace platí, že k určitým změnám musí dozrát čas, změny také nelze dělat ze dne na den. To však neznamená, že pokrok není třeba podněcovat. Absolventi a absolventky pedagogické fakulty stojí na počátku své pracovní kariéry před rozhodnutím, jakým způsobem budou s dětmi pracovat, jaké metody a formy práce budou používat. Vlastní rozhodnutí však musí být do značné míry přizpůsobeno podmínkám a požadavkům té školy, kde budou pracovat. Je-li škola prodchnuta „inovativním duchem“, daří se nové metody a formy práce prosazovat.

Východiskem změn ve škole je společná debata členů sboru nad plněním cílů rámcového i školního vzdělávacího programu. V debatě musí být slyšen i hlas začínajících učitelů a učitelek.

Cílů, kterých chceme při vzdělávání a výchově dětí na 1. stupni dosáhnout, je mnoho. Přesto se jeden z nich zdá být mimořádně důležitý. Práce ve škole v samých počátcích vzdělávání by měla dát každému dobrý základ pro další vzdělávání, měla by v dětech vzbudit zájem o další poznávání a učení, měla by je *naučit učit se*. Bez učení po celý život se člověk v dnešním komplikovaném a překotně se vyvíjejícím světě neobejde.

Metody otevřeného vyučování mohou přispět k plnění tohoto kardinálního cíle významným způsobem.

Co tedy pro školní práci z otevřeného vyučování využít především? Co postupně zahrnout do svého didaktického repertoáru, popřípadě jaké změny učinit v jinak obvyklém způsobu školní práce?

Změny můžeme začít uskutečňovat v následujících šesti oblastech:

1. Učení je problém, o kterém je třeba hovořit

Pravidelné rozhovory (v kruhu, v elipse apod.) mají rozvinout komunikativní dovednosti žáků do té míry, aby mohli vyjadřovat, poslouchat, tříbit názory nejen na běžné záležitosti, ale i na problémy související s učební látkou, s každým úsekem vzdělávacích obsahů a na problémy, které z individuálního pohledu z učení vyplývají. Podstatnou dobu tráví děti ve škole při práci, která je ve své podstatě učení a o této práci je třeba často hovořit. Jiná věc je, že při dobře organizované výuce je učení příjemné a žáci nemají pocit přílišného zatížení.

2. Činnosti musí mít svá pravidla.

Stanovení pravidel se týká života ve třídě a ve škole obecně i jednotlivých s učení souvisejících pracovních činností. Pravidla je třeba nastavit tak, aby bylo zajištěno co nejlepší vzájemné soužití a dále mají pravidla umožňovat a zajišťovat nejvýhodnější podmínky k individuálnímu učení.

3. Rozloučení s frontálním vyučováním.

Frontální uspořádání učebny (3 řady stolků) a jemu odpovídající způsob výuky nelze použít pro některé důležité činnosti a proto musí být kombinováno s jiným uspořádáním. Práce ve skupinkách umožňuje rozvíjet kooperativní dovednosti. Spojené stolky pro skupinu 4 – 6 žáků nabízejí možnost individuální práce na úkolu (s využitím porady se spolužákem) nebo společné práce skupiny na společném úkolu.

Rozloučení s frontálním vyučováním

Obrázek z německého pedagogického časopisu výstižně vyjadřuje jeden z problémů současného vzdělávání. Děti mají zájem ve škole pracovat, staré metody je však nebaví..

4. Větší volnost pro individuální postupy učení.

Používání týdenního plánu, zařazení tzv. volné práce (což jsou charakteristické znaky pro otevřené vyučování) umožňuje vést žáky k tomu, aby se naučili organizovat si čas,

organizovat si práci a pracovat nezávisle na ostatních. Tyto dovednosti jsou rozhodující pro úspěšné učení.

5. Využívání integrace vzdělávacích obsahů.

Učivo nelze striktně rozdělovat do oddělených oblastí. Další postupné poznávání světa, což je jeden z úkolů primárního vzdělávání, musí odpovídat životní realitě. Proto je vhodné využívat při výuce různé projekty, v nichž se probírá učivo z jednotlivých oblastí a žáci k cílům vzdělávání dospívají příjemnými cestami bez nutnosti vnější motivace.

6. Vzdělávání je souvislý proces.

První stupeň základní školy má své úkoly, vyplývající z potřeby pečovat o individuální rozvoj každého člověka. Tyto úkoly jsou zakotveny i v různých normativních pedagogických dokumentech, které vytváření podobu našeho vzdělávacího systému.

Předškolní vzdělávání v mateřské škole není jen hraní. Děti můžeme zvykat na samostatnou práci tak, že jim dáváme různé úkoly, které mohou plnit podle vlastního výběru, což je v podstatě volná práce při otevřeném vyučování.

Vzdělávání je však kontinuální proces a proto by měly metody a formy práce v jednotlivých stupních vzdělávání na sebe navazovat. Metody otevřeného vyučování aplikované v 1. a 2. třídě umožní dětem přicházejícím z mateřské školy lepší adaptaci na náročnější způsoby vzdělávání. Naopak mnoho prvků otevřeného vyučování může být využito v předškolním vzdělávání. Předěl v životě dítěte při nástupu do školy v šesti letech (zcela rozdílný způsob práce s dětmi) vychází z tradice a je v dnešní době neopodstatněný.

Postupné zavádění těchto principů školní práce může vést k proměně školní výuky a k lepšímu plnění cílů vzdělávání.

Více podrobností o otevřeném vyučování nabízejí webové stránky

www.otevrene-vyucovani.cz

Zde jsou rovněž k dispozici zvětšené fotografie a některé materiály jako předlohy ke kopírování.

Na řešení projektu FRVŠ č. 1038/2006/F5/b Vytvoření nového předmětu „Vzdělávací program otevřené vyučování“ se podíleli: Řešitel: PhDr. Vladimír Václavík, Ph.D.,
Spoluřešitelé: Doc. PhDr. Marta Faberová, CSc., PhDr. Marie Müllerová, Mgr. Martin Skutil.
Na řešení projektu se dále podílela Mgr. Iva Bartošová, Ph.D.

15. Literatura k dalšímu studiu

1. *Alternativní učební osnovy pro 3. ročník základní školy založené na principech otevřeného vyučování : závěrečná zpráva projektu Grantové agentury ČR č. 406/95/0166.* Hradec Králové : Vysoká škola pedagogická, 1996
2. BADEGRUBER, B. *Otevřené učení ve 28 krocích.* Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-76-3
3. CAIATIOVÁ, M.; DELAČOVÁ, S.; MÜLLEROVÁ, A. *Volná hra : zkušenosti a náměty.* Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-011-1
4. CANGELOSI, J.S. *Strategie řízení třídy : jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce.* Praha : Portál 1994. ISBN 80-7178-014-6
5. CLAUSEN, C. u. a. *Wochenplan- und Freiarbeit.* Braunschweig : Westermann 1997. ISBN 3-14-162015-6
6. *České vzdělání a Evropa : strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropské unie.* Praha : TAURIS, 1999. ISBN 80-211-0312-4
7. HEGELE, I. (Hrsg.) *Lernziel: Offener Unterricht : Unterrichtsbeispiele aus der Grundschule.* 2. Aufl. Weinheim und Basel : Belz Verlag, 1997. ISBN 3-407-62365-8
8. HOPF, A. *Grundschularbeit heute : didaktische Antworten auf neue Lebensverhältnisse.* München : Ehrenwirth Verlag, 1993. ISBN 3-431-03273-7
9. JÜRGENS, E. *Die 'neue' Reformpädagogik und die Bewegung Offener Unterricht.* Sankt Augustin : Academia Verlag, 1995
10. KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení, kooperativní škola.* Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3
11. KOVALIKOVÁ, S. *Integrovaná tematická výuka.* Kroměříž : Spirála, 1995. ISBN 80-901873-0-7
12. KRET, E. *Učíme (se) jinak : Nápady a rady pro učitele a rodiče.* Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178030-8
13. *Kvalita a odpovědnost : Program rozvoje vzdělávací soustavy České republiky.* Praha : MŠMT 1994
14. LUKAVSKÁ, E. Program Začít spolu jako jeden z alternativních přístupů realizovaných na prvním stupni ZŠ v České republice. *Pedagogika*, 1998, roč. 48, č. 4, s. 387-395
15. MAŇÁK, J.; ŠVEC, V. *Výukové metody.* Brno : Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5
16. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : bílá kniha.* Praha : UIV - Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8

17. PASCH, M. aj. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál 1998. ISBN 807178-127-4
18. PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7
19. PRŮCHA, J. *Alternativní školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 1994. ISBN 80-7041-972-
20. PRŮCHA, J. Sociální klima ve třídách českých škol: Porovnání nálezů z empirických šetření. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity*, U 7, Brno 2002, s. 63-75
21. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4
22. RÝDL, K. *Cesta k autonomní škole*. Praha : Agentura Strom, 1996
23. SCHIMUNEK, F.P. *Slovní hodnocení žáků*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-91-7
24. SPILKOVÁ, V. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha : Portál 2005, ISBN 80-7178-942-9
25. ŠVADLENKA, F. *Obecná didaktika pro ústavy učitelské*. Praha : Knihkupectví BS 1920
26. ŠTECH, S. *Škola stále nová*. Praha : Univerzita Karlova, 1992
27. TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Komenský, 2003, roč. 128, č. 1, s. 2-8, ISSN 0323-0449
28. *Učení je skryté bohatství : zpráva Mezinárodní komise UNESCO Vzdělávání pro 21. století*. Praha : UIV 1997
29. VÁCLAVÍK, V. *Cesta ke svobodné škole : Kapitoly ze srovnávací pedagogiky*. Hradec Králové : Líp, 1997. ISBN 80-902289-0-9
30. VÁCLAVÍK, V. aj. *Na pomoc otevřenému vyučování : základní informace, ukázky materiálů, předlohy ke kopírování*. Hradec Králové : Líp 1998. ISBN 80-902289-1-7
31. VÁCLAVÍK, V. aj. *Otevřené vyučování na příkladu vzdělávacího programu pro 3. ročník ZŠ*. Praha : Agentura Strom, 1997. ISBN 80-901954-3-1
32. VÁŇOVÁ, R.; POLÁČKOVÁ, V.; VALIŠOVÁ, A.; SKALKOVÁ, J. Co je to "otevřené vyučování". *Pedagogika*, 1993, roč. 43, č. 1, s. 63-68
33. WOPP, CH. *Schulanfang und Offener Unterricht : Lernwege finden - Eine gemeinsame Schatzsuche mit Kindern*. Oldenburg : Zentrum für pädagogische Berufspraxis CvO UNI Oldenburg, 1996. ISSN 0932-7584
34. WALLRABENSTEIN, W. *Offene Schule - offener Unterricht : Ratgeber für Eltern und Lehrer*. 4. aktualisierte Auflage. Reinbek bei Hamburg : 1994. ISBN 3-499-18752-3